

Rodokmen mého otce Karla Škrabala

Vždy jsem žila v přesvědčení, že rodina mého otce, Karla Škrabala, pochází přímo z Brna, případně z jihu Moravy.

Jak jsem ale při pátrání po svých předcích postupovala dále do minulosti, zdálo se, že původ naší rodiny je spíše někde na Blanensku a možná i na severní Moravě, v okolí Šumperka.

To jsem si myslela až do ledna 2015, kdy byly k mé velké radosti na webu MZA v Brně zveřejněny skeny lánových rejstříků.

Lánové rejstříky jsou vůbec nejstarší dochovaný moravský katastr, vzešlý z druhé lánové vizitace, která se konala v letech 1669–1679. Tento první moravský soupis držitelů gruntů ale zahrnuje i údaje z roku 1657, kdy byla uskutečněna první lánová vizitace.

Lánový rejstřík byl sepsán v druhé polovině 17. století ve dvou různých provedeních. První lánová vizitace byla schválena moravskými stavy v roce 1655, mapování samotné však začalo až v druhé polovině roku 1656. Do konce roku byla zmapována pouze malá část Moravy, kompletně pouze tehdejší Jihlavský kraj, dále jen menší části Brněnského a Olomouckého kraje. Po zimě vizitace pokračovala a byla v dalším roce dokončena. Byla ale brzy napadena pro svou nepřesnost, hlavně pro naměření větší výměry polí, než jaká byla skutečně v krajině k dispozici.

Proto bylo v roce 1669 rozhodnuto o vytvoření druhé lánové vizitace, která měla být revizí prvního mapování. Práce komisí, které mapovaly vsi na jednotlivých panstvích, byla založena na prvním rejstříku, ale zároveň docházelo k důkladnějšímu zkoumání faktů uváděných místní samosprávou. To vedlo k tomu, že se samotná druhá vizitace protáhla až do roku 1679.

V každé obci jsou držitelé gruntů v rámci lánového systému dělení podle velikosti orné půdy (případně i vinic) na láníky, půlláníky, čtvrtláníky, podsedníky, zahradníky, chalupáře, domkáře na panském a na obecním a někde též i na podruhy bez polí (seřazeno sestupně).

Další dělení je podle stáří a způsobu osídlení v obci na osedlé, jejichž grunt byl přiznán již v roce 1657, nově osedlé po roce 1657, zpustlé po roce 1657 a na zpustlé grunty ještě před rokem 1657.

Obsah katastru je následující:

1. jméno držitele nynějšího a jméno držitele v roce 1657, pokud se od něho liší;
2. počet kusů polí a případně vinic;
3. nález polí a vinic podle tří bonitních tříd.

Podle těchto lánových rejstříků pochází tedy rodina mého otce opravdu z Blanska a již v polovině 17. století patřila k tamním starousedlíkům.

Existovala dvě hlavní kritéria pro určení daňového zatížení - velikost usedlosti a kvalita (kategorie) půdy, kterou daný usedlý obdělával. Oboje dohromady dávalo tzv. berní lán. V případě půdy první kategorie (půda, do které se seje pšenice) to bylo 100 měřic osevu, druhé kategorie (půda, do které se seje oves) to bylo 125 měřic, v případě půdy třetí kategorie (půda, do které se seje žito) to bylo 150 měřic.

Dále v rejstříku najdeme údaje týkající se množství osévané půdy. Jedná se o údaj, na kolik kusů orné půdy sedlák seje, tj. na kolika místech má pole. Osev se uvádí ve starých rakouských plošných mírách – Metz¹ a Achtel², tedy měřice, která činila 0,19 hektaru, Achtel, který se odvozoval od měřice – už z jeho názvu vyplývá, že se jednalo o jednu osminu měřice.

Tabulka³ v lánovém rejstříku má vždy ustálenou podobu – první jsou uváděni největší sedláci – tedy ti, kteří drží největší rozlohu orné půdy. V každém řádku je pak vždy jako první uveden sedlák sedící na gruntu v době sepsání lánového rejstříku, jako druhý je uveden sedlák „před“ (vor) – v době sepsání prvního

¹ Metz – měřice (1 měřice = cca 1918 m² = 0,19 ha)

² Achtel – osmina (1 Achtel = cca 240m²)

³ Lednická Blanka, Sestavte si rodokmen, Praha 2012

lánového rejstříku. Jsou zde uvedeni jak sedláci držící půdu, tak domkaři bez půdy, a také opuštěné nebo pusté grunty (oedung) nové nebo staré.

V obou soupisech jsou zaznamenáni pouze lidé držící půdu. Nenajdeme v nich informaci o jejich rodinách, ani osoby neusedlé, mezi které patřili podruzi, nádeníci, nejružnější nájemci, osoby stěhovavé a podobně.

Lánové rejstříky tvoří soubor 365 svazků (fond D 1, signatura 1 – 371). Jsou zveřejněny na webových stránkách Moravského zemského archivu v Brně (dále jen MZA) na adrese

www.mza.cz/a8web/a8apps1/D1/D1-Inventar.pdf

<http://www.mza.cz/a8web/a8apps1/D1/A8SL4DD2Bad3D1.htm>

11. GENERACE

Lukáš Škrabal (? - před 1669) - Nejstarší dohledaný předek

Ze zápisu vyčteme, že v letech druhé lánové vizitace byl držitelem gruntu ve Starém Blansku Jura Sskrabal a před ním v roce 1657 Lukass Skrabal, zcela jistě jeho otec.

Blanenské matriky jsou vedeny od roku 1647 (narození), respektive 1667 (oddavky a úmrtí). Tady se jméno Lukášovo jméno neobjevuje. Je tedy zřejmé, že zemřel někdy mezi lety 1657-1667. Syn Jiří se podle odečtu v matrice zemřelých narodil v roce 1625 a já tak tajně doufám, že Lukášovo narození začíná magickým dvoučíslím 15.

		Stbro	Befunden.					
			1. Class.		2. Class.		3. Class.	
Angesezene mit acker.		stich	m	8k	m	8k	m	8k
Jan Godej, von Sfabob Poloj		8	...	25	...	25	-	-
Jimek vaniki vor mating Jarva die.		6	...	12	...	12	-	-
Jan vubla		7	...	21	...	21
Jura Škrabal, von Lukass Škrabal		7	...	15	...	15	-	-
Adam Volke von Jan Volke		7	...	17	7	17	7	...
Dizichob		7	...	12	7	12	7	...
Danik Salob, von vapob nalozob		7	...	13	7	13	7	...
1. raty		7	26	...	116	7	116	7

Obr. 1 Blansko – Lánový rejstřík

10. GENERACE

Jiří Škrabal (1625 – 1680)

Jiří Škrabal je v lánových rejstřících uveden jako držitel gruntu ve Starém Blansku. Podle zápisu nepatřil v té době k nejchudším, řadí se naopak mezi 7 nejbohatších sedláků ve Starém Blansku. Obhospodařoval 7 kusů polí o výměře 30 měřic. Polovina půdy spadala do II. kategorie, druhá do III. kategorie.

Pokud budeme věřit zápisu v matrice úmrtí, proč bychom koneckonců nevěřili, tak se Jiří narodil někdy kolem roku 1625 za vlády císaře Ferdinanda II. a do bouřlivých let třicetileté války (1618 – 1648).

Na přelomu 16. a 17. století vlastnili blanenské panství Žalkovští ze Žalkovic, tehdy také bylo Blansko povýšeno na městys (1580). Po období relativního klidu a rozkvětu v 16. století přišlo v roce 1618 stavovské povstání a třicetiletá válka, která přinesla další strádání a utrpení. Za švédské okupace byly zničeny mnohé obce, byl poškozen blanenský zámek (1645) a zradou padl do švédských rukou i nedaleký Nový hrad.

O tom vypráví pověst "O zrádném Vokounovi"⁴

Za pohnutých časů třicetileté války zdejší kraj několikrát navštívili nezvaní hosté – Švédové. Nejhorší okamžiky zažívalo městečko Blansko a jeho okolí v roce 1645, kdy proslulý švédský generál Lennart Torstenson po dlouhé týdny obléhal Brno.

Švédové často vyráželi z ležení před Brnem do kraje, drancovali, loupili a pálili sídla šlechty, kostely i selská stavení. Ušetřen nezůstal ani blanenský zámek a řada domů v městečku. Panstvo, církev i poddaní proto ve strachu před Švédy ukryli své nejdražší šperky, klášterní cennosti, peníze a také důležité listiny na dobře opevněném Novém hradě nedaleko Blanska. Hrad, který se stal také útočištěm mnoha uprchlíků z okolí, byl obsazen silnou posádkou, a na první pohled se zdál být nedobytný. Měl však přece jen jednu slabinu: ke hradu vedla v hlubokých lesích skrytá stezka, kterou se mohl nepřítel nepozorovaně kdykoliv přiblížit téměř až k hradní bráně. Švédové se za každou cenu chtěli této strategicky položené pevnosti zmocnit, na přímý útok si však netroufali. Proto se uchýlili ke lsti.

Nabídlí peníze tomu, kdo jim v jejich bohapustých záměrech pomůže. Vidina tučné švédské odměny skutečně zlákala jistého Vavřince Vokouna – sedláka z blízkých Olomučan. Vokoun, který se v lesích kolem hradu dobře vyznal, protože tu často pytláčil, ukázal tajnou cestu ke hradu oddílu pěti set švédských žoldnéřů vedených plukovníkem Kallenbergem. Švédové se díky jeho zradě jedné neděle nepozorovaně dostali až k otevřené bráně, kde zatím nic netušící posádka hradu bezstarostně hrála kostky a hýřila. Překvapení bylo dokonalé. Obránci byli snadno přemoženi, pobiti a brzy zavlál nad dobytým Novým hradem chochol hustého černého dýmu, zvěstující všem v okolí zlou zprávu, že Nový hrad neodolal švédskému útoku. Věž a hradby byly pobořeny, stovky důležitých knih a listin zde uložených nenávratně strávily plameny. Vše ostatní se stalo bohatou kořistí Švédů – do svého ležení před Brnem odvezli dvacet vrchovatě naložených vozů. Odvedli také zajatce, mezi nimi mnichy paulány z nedalekého kláštera na Vranově. Ti byli až po sedmi týdnech útrap propuštěni na žádost francouzského vyslance. Po návratu na spáleniště hradu zde našli shořelý kříž s neporušeným Kristem a sošku Panny Marie z vranovského kláštera, kterou pokládali za ztracenou. Nový hrad pak zůstal ještě po řadu let pobořený a opuštěný.

Stalo se tak 16. července 1645 a podrobný popis této události podal 3. září 1645 lichtensteinské vrchnosti přímý svědek, úředník Bernard Lavický.

Koncem 19. století objevil amatérský archeolog Martin Kříž v propasti zvané Vokounka lidské kosti. Zda šlo o pozůstatky zrádného Vokouna, který byl za svůj neuvážený čin po zásluze potrestán, samozřejmě nejde určit. Každopádně to však tomuto příběhu dává punc věrohodnosti.

⁴ <http://www.blanensko.cz/o-zradnem-vokounovi/>

Pověst poprvé zpracoval v roce 1663 ve svém díle *Údolí křtu neboli Křtinské čili Útulku* (Vallis Baptismi Alias Kyriteinensis seu diversorii) zábrdovický mnich Martin Alexandr Vigsius⁵:

Hrdinu pověsti charakterizuje slovy:

„Vavřinec Vokoun, onen přeběhlík bez špetky cti a zrádce prastaré tvrže Nového hradu, která leží

O jeskyni dále psal roku 1864 Davorin Kříž Lišenský⁶ (původní pseudonym krasového badatele dr. Martina Kříže), který v pozdějších letech ve svých spisech vedle popisu jeskyně připojil též důležité výškové údaje. V roce 1906 jeskyni zmapoval německý jeskyňář Hermann Bock (1882–1969).

Dne 31. května 1933 vyšel v Lidových novinách článek Josefa Skutila⁷ *Osudy švédského důstojníka Kallenberga u Brna*. Mimo jiné se v něm píše:

"... Jeskyňka Vokounka upomínající na tohoto proradce je pátá jeskyně Josefského údolí, ležící na pravé straně křtinského potoka v lesní trati na Okluku, z křtinské cesty dobře patrná; je v ní asi desítimetrová propast, kde dr. M. Kříž našel kostrové pozůstatky několika individuí různého stáří a rodu. Pozoruhodná je z těchto pozůstatků lidských jedna mužská mozkovna, jejíž čelo, čelní hrboly a celý tvar ukazují na mladickou rachitis. Přirozeně není možno tvrdit, že by to byla lebka Vokounova, o jehož zradě píše M. A. Vigsius..." (Lidové noviny, 31. května 1933)

Obr. 2 Vchod do jeskyně Vokounky ve stráni nad Křtinským potokem

⁵ <http://www.adamovaokoli.cz/jeskyne/vokounka.html>

⁶ JUDr. Martin Kříž (1841 – 1916) - právník; moravský speleolog-paleontolog a archeolog; sběratel

⁷ SKUTIL, Josef. *Osudy švédského důstojníka Kallenberga u Brna*. Lidové noviny 41, 31. 5. 1933, s. 3

Historie sošky Panny Marie Vranovské

Vranovský klášter se v polovině 17. století zásluhou paulánů zařadil k nejnámějším poutním místům na Moravě a v Čechách. Předmětem poutnické úcty se stala soška Panny Marie Vranovské. Zpodobňuje Matku Boží jako mladou dívku s rozpuštěnými vlasy v jednoduchém modré šatu se zlatými ozdobami. Nalezení nepoškozené mariánské sošky a korpusu kříže⁸ v troskách Nového hradu se stalo základem poutního věhlasu barokního Vranova.

Socha Panny Marie je prací neznámého řezbáře z doby kolem roku 1500 a byla pravděpodobně přinesena Paulány z domovské Francie. Dnes je uložena v klášteře ve Vranově u Brna a tvoří dominantu hlavního oltáře kostela Narození Panny. A jak už to tak bývá má na svědomí i nějaký ten zázrak.

Vranovské zázraky se dočkaly i tištěné podoby určené početným zástupům poutníků ve spisu anonymního autora⁹ z roku 1740. V soupisech zázraků najdeme uzdravení ze slepoty, mnoho uzdravení z nejrůznějších úrazů, pádů, přejetí, tonutí či dokonce kousnutí psem. Vranovská Divotvůrkyně byla vzývána také při kolikách, zimnicích, padoucí nemoci a v neposlední řadě při komplikovaných porodech¹⁰.

Obr. 3 Socha Panny Marie Vranovské

Obr. 4. Divotvůrkyně Panna Mari Vranovská

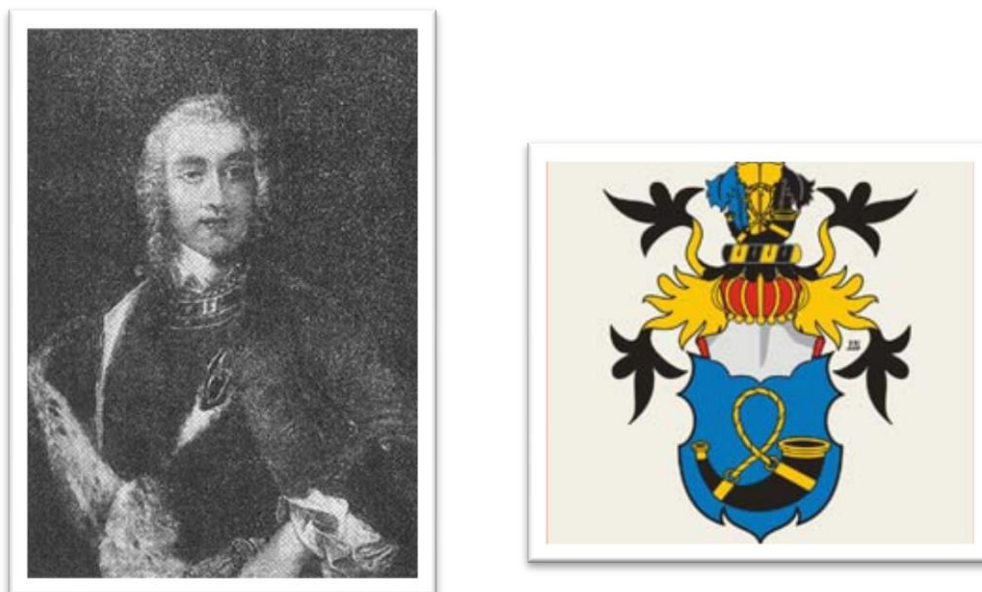
Za života Jiříka Škrabala v letech 1631-1694 držel Blansko rod pánů z Rožmitálu.

V roce 1694 se novým majitelem blanenského panství stal Arnošt Leopold Ferdinand hrabě z Gellhornu, svobodný pán z Petřvaldu (1667-1702).

⁸ Korpus kříže značí tělo Kristovo

⁹ Aula Dominae Wranovii (Dvůr Panny Marie ve Vranově)

¹⁰ Mgr. Jiří Mihola – Vranov u Brna, Brno 2010

Obr. 5 Arnošt Leopold Gellhorn a rodový znak Gellhornů

Blansko bylo v té době menší osadou s 60 obyvateli, z toho bylo 54 domkářů a podsedníků a pouze 6 sedláků. A právě za Gellhornů, na přelomu 17. a 18. století, dochází k oživení hospodářství, vznikají nové hutě, sklárny, dále se těží železo, někde dokonce i uhlí, rozvíjí se zemědělství.

Gellhornové patřili v 2. polovině 17. století k nejbohatším rodům ve Slezsku a na některých jejich statcích již železárny existovaly.

Prvním činem Arnošta Leopolda byla oprava zámku, která byla spojena s jeho částečnou přestavbou. Zámek dal opatřit věží s letopočtem 1695. V roce 1698 zahájil železářské podnikání. Arnošt Leopold Gellhorn zemřel ve věku pouhých 36 roků v roce 1702 a byl vedle Rožmitálů pohřben v blanenském kostele sv. Martina.

Za jakých okolností a kdy vlastně došlo ke zřízení prvních železáren na blanenském panství, přesně nevíme. Urbář blanenského statku z roku 1696 o železárnách nemluví, zpráva z roku 1740 hovoří o železárnách více než 40 let starých.

Protože příloha urbáře vypočítávající nově zřízené objekty po roce 1696 udává, že byla postavena tavící huť se železným hamrem, soudí se, že se stavbou bylo započato kolem roku 1697 a následujícího roku, to je 1698, byly hamry dány do provozu.

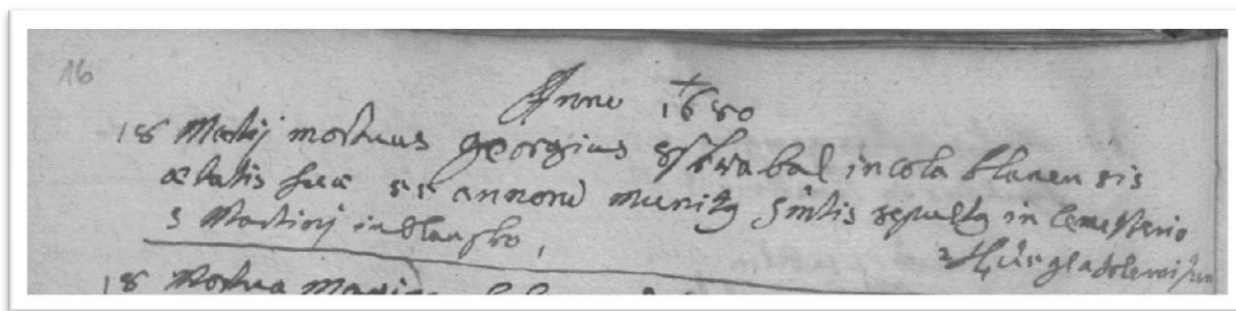
Hamr ležel v Arnoštově údolí v údolí řeky Punkvy a vyráběl kujné železo a litinové výrobky, kterými se Blansko později proslavilo.

A o 150 let později v těchto železárnách našli práci i Jiříkovi potomci.

Rodina Jiřího Škrabala a Salomeny

Podle zápisu v nejstarší dochované matrice pro Blansko zemřel Jiří Škrabal 18. 5. 1680 ve věku 55 let a byl pochován na hřbitově u kostela sv. Martina.

Jiřík asi nepatřil mezi nemajetné, v zápise o úmrtí a pohřbu je uveden i poplatek za **pohřeb** ,,,,,,,,,,,,,, Chudáci se často pochovávali zdarma.

Obr. 6 Úmrtní zápis Jiříka Škrabala z roku 1680

18 Martij (1680) mortuus Georgius Sskrabal incola blanensis aetatis sua 55 annorum muniti sacramentis sepultus in cimiterio st. Martini in Blansko.

V překladu: 18. března zemřel Georgius Sskrabal obyvatel blanenský majíc věku svého 55 let zaopatřen svátostmi pochován na hřbitově sv. Martina v **Blansku** **cena**

V příštích dvou stech letech v tomto kostele začínali i končili svoji životní pouť všichni Jiříkovi potomci.

Kostel sv. Martina na Starém Blansku je dodnes dominantou města a jednou z nejvýznamnějších staveb v Blansku.

Olomoucký biskup a držitel Blanska Jindřich Zdík se roku 1136 rozhodl postavit zde kostel. Jeho spory s moravským knížetem Vratislavem o statky v Blansku zahájení stavby oddálily o dva roky. Ale roku 1138 bylo konečně započato se stavbou, která byla dokončena v roce 1140. Kostel byl posvěcen téhož roku samotným biskupem Zdíkem. Událost je zachycena v *Letopise Kanovníka vyšehradského*, pokračovatele

Kosmova.

Jindřich Zdík (asi 1083–1150) byl jedním z největších českých vzdělců období raného středověku, vynikající duchovní a diplomat, propagátor církevních reforem. O jeho původu se stále spekuluje.

Pravděpodobně byl synem kronikáře Kosmy a jeho ženy Božetěchy. Olomouckým biskupem byl zvolen v roce 1126. Jako diplomat sloužil nejprve knížeti Soběslavovi I. a později podpořil Vladislava II.

Kostel byl vystaven ve slohu prvních tvrzí. Pravděpodobně měl obdélníkový půdorys, neměl věž a byl prost všech stavebních okras. Byl obehnán vysokou zdí, která sloužila k obranným účelům.

Obr. 7 Farní kostel sv. Martina na pohlednici z roku 1901

Blansko a tatarský mýtus¹¹

Obecně se traduje, že Tataři po vítězné bitvě u Legnice nad slezským knížetem Jindřichem II. v roce 1241 vpadli na Moravu, kterou měli vyplnit. Útok na Moravu v roce 1241 dospěl údajně až k Blansku, kde mělo dokonce dojít k poničení románského kostela svatého Martina.

Již vynikající historik Ladislav Hosák¹² ve svém článku v Letopisech města Blanska (3/71) píše:

„Není nejmenšího dokladu, že by tehdy Tataři pronikli až na Blanensko“

Kde se tedy v české historiografii usadil mýtus tatarského vpádu na Moravu? Vše nejspíše způsobila tzv. **Dalimilova kronika**, která však byla sepsána mezi lety 1308 až 1314, tedy asi 70 let po zmiňovaných událostech. Autor Dalimilovy kroniky barvitě líčí hrůzy, spojené s vpádem Tatarů do Olomouce. Svou si přisadil i známý fabulátor český dějin Václav Hájek z Libočan (? – 1553), který si ve své **Kronice české** domyslel postavu udatného reka Jaroslava ze Šternberka, jenž velel vojsku českého krále Václava I. a díky své statečnosti dokázal u Olomouce tatarské vojsko odehnat.

V době národního obrození, kdy se chtěl český národ vyrovnat kulturně západní Evropě, vznikala různá falza, která dokazovala starobylost českého jazyka i národa. Také padělatelé **Rukopisu královédvorského** využili ve svém díle postavu Jaroslava ze Šternberka, udatně bojujícího proti Tatarům.

Další, kdo přikrášlil českou historii o Tatarech na Moravě, byl brněnský archivář a historik Antonín Boček (1802 – 1847). V letech 1836 – 1845 vydal Boček čtyři svazky dokumentů vztahujících se k moravským dějinám – „**Soubor listin a listů moravských**“. Jednalo se o dílo průkopnické v celé tehdejší podunajské monarchii. Roku 1837 mu byl císařem Ferdinandem V. dokonce udělen titul moravského zemského historiografa.

Bohužel celé jeho dílo mělo jednu podstatnou vadu, bylo skrz naskrz protkáno falzy. Část těchto falz se týkala tatarského vpádu na Moravu. To zapříčinilo, že mnoho pozdějších českých historiků operovalo s nesprávnými údaji a na dlouho byl v české historiografii přijímán tatarský vpád jako jasný fakt.

Jak vlastně tento mýtus vznikl ?

Falšoval Dalimil ve své veršované kronice historické údaje? Nejspíše ne!

V tzv. **Pokračovatelích Kosmových** se k roku 1240 píše:

„Na Čechy padl veliký strach z Tatarů“

a k roku 1241

„Pohané, kteří se nazývají Tataři, zhubili mnoho křesťanských království. Oni [Tataři] zastřelili Kolomana, bratra krále uherského, celé Uhry zhubili a Jindřicha, knížete polského, v bitvě zabili s jeho vojskem v Polsku samém.“

Nikde žádná zmínka o tatarském vpádu na Moravu a už vůbec ne o nějaké bitvě mezi vojsky Václava I. a Tatary. Není přece možné, aby letopisec zamlčel tak významnou událost, jakou by byl tatarský vpád na české území.

Avšak již k roku 1253 najdeme v kronice velmi zajímavý zápis, který nám toho hodně objasní:

„Na Čechy padl také velký strach z Kumánů a jiných cizích nepřátel. Kumáni také, vytrhnuvše z Uher, nebo jiní zloději s nimi, zabili dne 25. června na Moravě u Olomouce mnoho tisíc křesťanů a bez počtu lidí utíkajících před nimi se utopilo. Také král uherský téhož času, přitáhnuv s nesčíslným množstvím svých a jiných národů, způsobil Moravě velké škody; některé zabil mečem, některé zajal a odvezl ze země, nešetře žádného pohlaví ani věku a skoro celou Moravu zpustošil loupením a pálením. Také mnohá opevnění, jež mohli, zpustošili a vypálili. Kostelní zvony a ostatky z rozbořených oltářů uloupili a odnesli s sebou; obracejíce kostely v popel, znesvětili kostelní svátosti, mnoho lidí ukřižovali na posměch Ukřižovanému.“

¹¹ Jakub Horehled, Bočkův mongolský vpád mezi realitou a fantazií, magisterská diplomová práce, Brno 2015

¹² Ladislav Hosák (1898 – 1972), český historik a vysokoškolský pedagog.

Z těchto řádků jasně vyplývá, že v roce 1253 napadl Olomouc a celou Moravu uherský král Béla IV. Podstatnou část jeho vojska tvořili především divocí Kumáni.

Kumáni se dlouho drželi své tradiční vizáže – nosili tenké špičaté kníry, vyholovali si lebku a z temene jim splýval hustý cop. Oblékali se do kaftanů a hlavy zdobili na mongolský způsob špičatou plstěnou čapkou.

Je zřejmé, že autor tzv. **Dalimilovy kroniky**, po něm i další kronikáři, kteří znali události z poloviny 13. století pouze z ústního podání nebo už z překroucených zápisů v jiných kronikách, si zaměnili Tatary-Mongoly s Kumány, což mělo za důsledek po staletí tradovaný omyl v české historiografii.

Obr. Xx Kumánský jezdec

Předpokládá se, že v období husitských válek byl kostel vážně poškozen. O jeho obnovu se s největší pravděpodobností zasloužil nový olomoucký biskup a od roku 1436 také nový majitel statku Blansko Pavel z Miličina.

Malý a zchátralý kostelík byl výrazně obnoven roku 1707 nákladem rodiny Gellhornů. Byla postavena nová věž, oratorium a kůr. Tento fakt je dokumentován jak erbem Gellhornů a nápisem na věži nad vchodem do kostela, tak pamětní deskou zasazenou do pravé vnitřní strany kostelní zdi obsahující chronogram s rokem 1710.

Obr. 8 Kostel sv. Martina v roce 2006

Hřbitov sv. Martina byl nejstarší blanenský hřbitov, existoval již pravděpodobně ve 12. století kolem kostela na Starém Blansku.

Prudký rozvoj společnosti v 18. století si ale i v oblasti hřbitovního a pohřebního práva doslova vynucuje nezbytnost zásahů a působení veřejné moci. Důvody jsou zdravotní a hygienické a zpravidla bezprostředně souvisí s malou a nedostatečnou kapacitou stávajících hřbitovů, zejména v městských zástavbách.

A tak v roce 1784 Josef II. svým císařským patentem zakazuje pohřbívání v šachtách nemocnic, věznic, v kláštorech a u kostelů v centrech měst. Tento vývoj se dotkl i nejstaršího blanenského hřbitova, kde se pochovávalo do roku 1830, popřípadě do roku 1834. Některé prameny totiž uvádí, že v letech 1830 (1832) až 1834 se pochovávalo na nově zřízeném hřbitově v blízkosti řeky Svitávky, ale toto místo se nakonec ukázalo pro vyšší hladinu spodní vody jako nevhodné.

V minulých dobách se zřejmě pochovávalo i jinde. Například ve starých úmrtních matrikách kolem roku 1714-1715 se hovoří „o malém krchůvku“, aniž se toto místo blíže označuje a stejně tak název „Úmorčí“ by mohl označovat místo, kde bylo pohřbíváno v dobách morových nákaz.

Na přelomu 18. a 19. stol. přestal hřbitov kolem kostela na Starém Blansku vyhovovat. Byl malý a svému účelu nepostačoval. Byl proto v lokalitě zvané „Branky“ zřízen na Starém Blansku hřbitov nový.

Vysvěcen byl jako římsko-katolický hřbitov 23. 2. 1834 a první na tomto církevním hřbitově byla pochována Karolina Stařecká, dcera podsedníka z Blanska, která zemřela ve věku 2 let. O jejím „prvenství“ je poznámka v matrice.

I když byl hřbitov v roce 1902 rozšířen, časem přestal vyhovovat zdravotním požadavkům a další pohřbívání bylo v roce 1934 zastaveno. Uzavření tohoto hřbitova neprobíhalo ale vůbec hladce, proti jeho uzavření byla podána četná neúspěšná odvolání a celá záležitost byla řešena ještě v r. 1936 komisionálním ohledáním. Definitivně uzavřen byl až v roce 1956.

Kvůli hygienické nevhodnosti hřbitova na Starém Blansku vyzval Okresní úřad v Boskovicích dne 18. 4. 1933 město Blansko, aby podniklo kroky k vybudování hřbitova nového. Ve věci nového hřbitova městská rada prakticky ihned začala jednat a s pracemi na založení nového hřbitova bylo započato již v srpnu 1933. V letech 1933–34 město Blansko zbudovalo svůj dnešní komunální hřbitov vyhovující zdravotním předpisům, požadavkům hřbitovní piety i moderní architektury. Nový hřbitov byl postaven podle návrhu brněnského architekta Eduarda Göttliechera.

Vzorem byl hřbitov v italském Janově. Stavební práce provedl blanenský stavitel Jaromír Roučka celkovým nákladem kolem 270 tisíc Kč. Hřbitov se budoval v době hospodářské krize a jeho stavba byla dobrou pracovní příležitostí pro celkem 3 899 dělníků z Blanska a okolí. Denně jich tady postupně pracovalo 50 až 100.

K oficiálnímu slavnostnímu předání hřbitova veřejnosti došlo v neděli 16. 9. 1934. Později se součástí nového hřbitova v roce 1959 stal urnový háj a v roce 1974 byla postavená obřadní síň.

O Jiříkově životě toho moc nevíme. Oženil se se Salomenou, dcero Jiřího a jeho manželky Anny. Ke sňatku došlo někdy před rokem 1665, kdy přesně to nevíme. Oddací matriky pro blanenskou farnost jsou vedeny až od roku 1667.

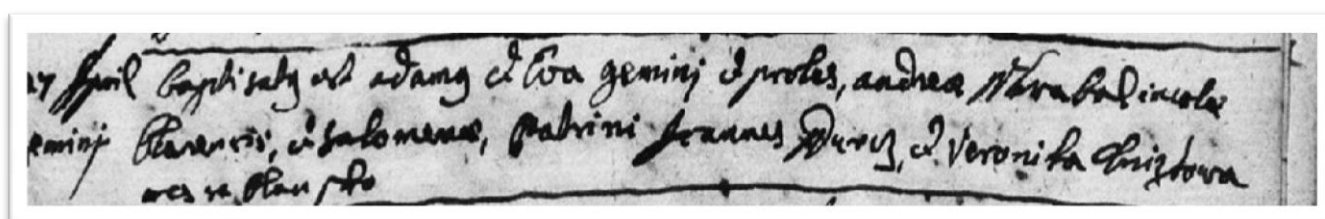
Salomena se narodila 28. 2. 1647 ve Starém Blansku a zápis o jejím narození je vůbec první zápis v nejstarší blanenské matrice. Je poměrně dobře čitelný, pouze příjmení otce se mi zatím nepodařilo rozluštit.

Obr. 9 Zápis o narození Salomeny v roce 1647

Jiřík, pokud budeme považovat údaj o jeho věku za správný, byl o 22 let starší než Salomena a v době narození prvního dítěte mu bylo již 40 let – to mě vede k domněnce, že se pravděpodobně ženil už jako vdovec. Datum sňatku se nepodařilo zjistit, muselo to být nejpozději kolem roku 1665, protože první písemně doložená dcera Alžběta se manželům narodila v prosinci téhož roku. O dva a půl roku později, v roce 1688, přišla na svět další dcera, Justína. Obě dívky pravděpodobně zemřely v dětském věku. S manželkou Salomenou měl Jiřík ještě další tři děti – našeho přímého předka Šebestiána, někdy též zvaného Šebesta (1671 – 1724), Veroniku (1674 - ?) a nejmladšího Kristiána (1678 – 1732)

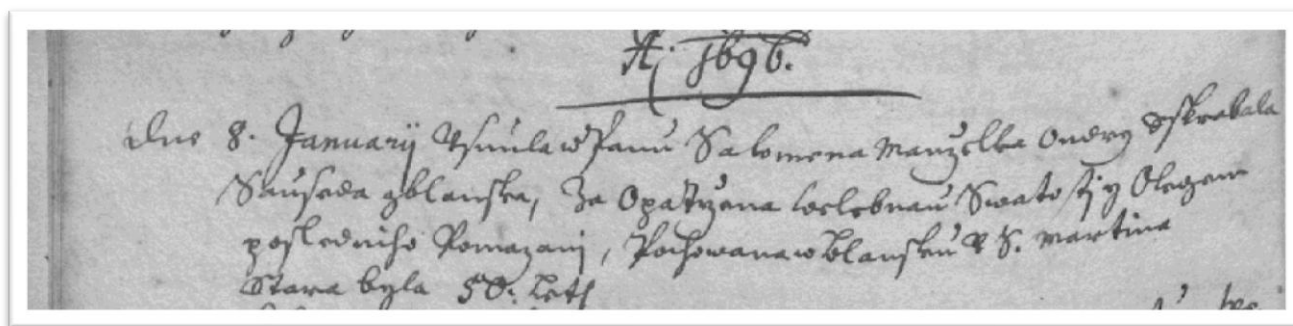
Jiřík Škrabal zemřel v roce 1680 a necelý rok po jeho smrti se vdova Salomena provdala za Ondřeje Němce, syna Jana Němce z Ráječka. Nová rodina se v roce 1681 rozrostla o dvojčata Adama a Evu. A tady se objevuje první a jediný případ převzetí jména po chalupě – dvojčata jsou totiž v matrice zapsaná jako děti Ondřeje Škrabala a jeho manželky Salomeny.

Obr. 10 Zápis v blanenské matrice o narození Adama a Evy

Salomena zemřela v Blansku v lednu 1696, v matrice se uvádí že jí bylo 50 let. Tento údaj mě překvapil, odpovídal totiž přesně zápisu v matrice narozených a utvrdil mne v přesvědčení že se jedná o tu „správnou“ Salomenu.

Věk zemřelého se sice v nejstarších matrikách uvádí, ale na správnost údajů se nelze spoléhat, protože jejich zdrojem byli rodinní příslušníci, přátelé zemřelého nebo jeho známí, kteří mohli z nevědomosti uvést ničím nepodložený či odhadnutý věk. Věk se často určoval podle vzhledu a upracování poddaní zřejmě vypadali starší.

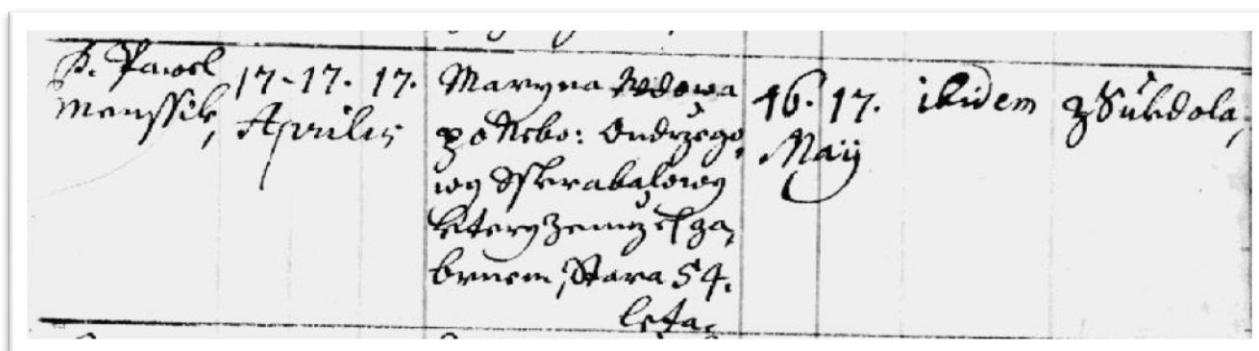

Obr. 11 Zápis v blanenské matrice o úmrtí Salomeny

Ondřej Škrabal/Němec se po dlouhých pěti letech od smrti Salomeny opět žení, možná už jako dvojnásobný vdovec, a za manželku si bere Marinu, „vdovu Klaubovou“.

Je zajímavé, že „Ondra“ Škrabal se uvádí v urbáři z roku 1696¹³ jako hospodář na gruntu i po smrti Salomeny, kdy Jiříkovi synové Šebestián a Kristián byli už dospělí.

Zemřel pravděpodobně nedlouho před rokem 1719 a konec asi nebyl moc šťastný, umírá někde „na cestě“. V úmrtním zápise vdovy Mariny se píše:

Obr. 12 „Maryna wdowa po nebo: Ondrzegowy Sskrabalowj který zemřel za brnem, stara 54 leta“

Jiříkova dcera Veronika (1674 - ?) se v roce 1708 v Blansku provdala za Jiřího Hrazdíru z Klepačova. Tuto linii jsem nesledovala, ale příjmení Hrazdíra se v Klepačově vyskytuje dodnes.

Kristian (1678 – 1701), který se narodil necelá dva roky před smrtí svého otce, se v roce 1709 žení se Zuzanou, dcerou Pavla Pelikána z Blanska. Zuzana během manželství trvajícím 23 let porodí pět dětí – dcery Marii Kateřinu (1710 - ?), Marii Magdalenu (1713 - ?), Markétu (1717 – 1787) a Juditu (1720 - ?).

Jako poslední se narodí jediný syn Vavřinec, ten však umírá v necelých dvou letech (1723 – 1725).

Marie Kateřina a Markéta se provdaly do nedalekého Ráječka. Kateřina se roce 1733 stala manželkou Matěje Marka a mladší Markéta si v roce 1744 bere za manžela Matouše, syna zemřelého Pavla Součka z Ráječka.

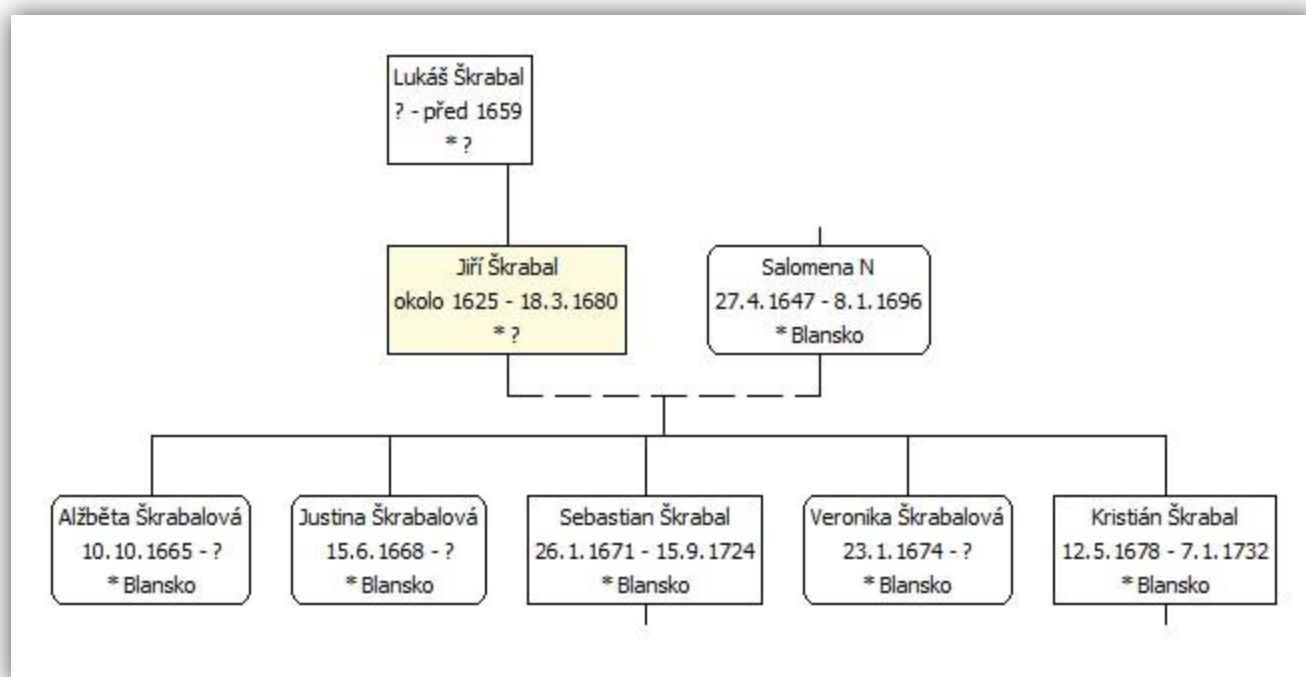
O osudu Marie Magdaleny a Judity se mi nepodařilo nic bližšího zjistit. Pravděpodobně zemřely v dětském věku.

Ze zápisů o narození Kristiánových dětí sice nelze vyčíst jeho sociální postavení, ale rodině se asi nevedlo nejhůř. Napovídá tomu status kmotrů i jejich titulatura – většinou to byli řemeslníci, mlynáři nebo lidé zastávající nějakou funkci v místní komunitě.

Kristian umírá v Blansku 7. 1. 1732 ve věku 53 let

Naživu zůstává poslední mužský potomek Jiříka, nejstarší syn Šebestián, náš přímý předek

¹³ Lenní dvůr Kroměříž, Urbář z roku 1696 s dodatkem, co bylo na lenním statku Blansko nově postaveno od roku 1696 (přibližně do roku 1717), 12/11

Obr. 13 Rodina Jiřího Škrabala a Salomeny

Starý blanenský hřbitov u kostela sv. Martin se stal místem posledního odpočinku všech Jiříkových potomků až do první třetiny 19. století. Dnes po něm není stopy, stejně jako po hřbitově na Brankách.

9. GENERACE

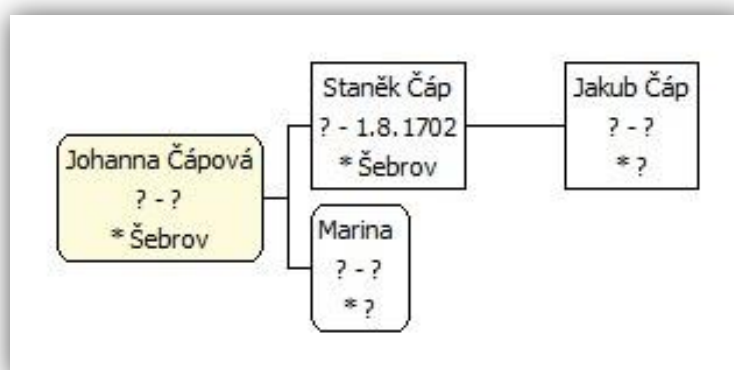
Šebestián Škrabal (1671 – 1724)

Šebestián byl pokračovatelem rodu a dědicem, jediný syn jeho bratra Kristiána, Vavřinec, zemřel jako batole.

Za Šebestiánova života dochází k rozmachu blanenských hutí, ale po předčasné smrti Arnošta Leopolda z Gellhornu v roce 1702 nastává úpadek. Jeho nástupce Arnošt Julius Gellhorn rozhodně nešel ve stopách svého předčasně zemřelého otce, hospodářství jej nezajímalo a rozsah jeho dluhů hrozivě stoupal. Blanenské panství bylo brzy tak zadlužené, že si věřitelé vynutili nucenou správu panství s povinností splácet své dluhy částkou 10 000 zlatých ročně. Gellhorn však své dluhy neplatil, proto byl lenní statek Blansko pronajat s platností od 1. července 1751 do konce června 1756 brněnskému měšťanovi Šebestiánu Kollochovi. Po smrti Arnošta Julia Gellhorna v listopadu 1756 převzal podnik do své režie bez ohledu na otcovy závazky vůči nájemci syn Karel Josef Gellhorn, veselý plukovník císařské armády. Protože nový majitel byl v Blansku spíše hostem a hospodářství vedla jeho žena tísněná stále více věřiteli, nezůstali Gellhornové majiteli blanenského panství dlouho a prodali jej v roce 1766 za poměrně nízkou cenu 100 694 zlatých Antonínu Karlu Josefovi starohraběti ze Salmu. V rukou Salmů zůstalo Blansko 130 roků a železárny zažily období své největší prosperity a slávy. Salmům se podařilo vytvořit největší železářský podnik v moravsko-slezském regionu.

Rodina Šebestiána Škrabala a Johanny Čápové

Šebestián se ve věku dvaceti pěti let ženil s Johanou Čáповou, dcerou Staňka Čápa a jeho ženy Mariny ze Šebrova.

Obr. 15 Rodový vývod Johany Čápové

V matrikách o rodině Staňka Čápa a jeho manželky Mariny moc informací není, k dispozici jsou pouze matriky vedené od roku 1681. Staněk a jeho žena Marina jsou zapsáni jako kmotři v zápise o narození malé Alžběty Vochlové¹⁴ v roce 1683.

Existují ovšem Lánové rejstříky a tam se jméno Staňka Čápa objevuje.

„*Staniek Czap vor Jakub Czap*“ hospodařil v letech 1669 až 1679 na 7 kusech polí III. třídy o velikosti 16 měřic. To byla půda nejhorší kvality osetá špatným žitem, nebo povětšinou ovsem. Dřívějším hospodářem byl v roce 1657 Jakub Čáp, s největší pravděpodobností jeho otec, který zemřel někdy mezi lety 1657-1669.

¹⁴ MZA 17685 x/sn. 7

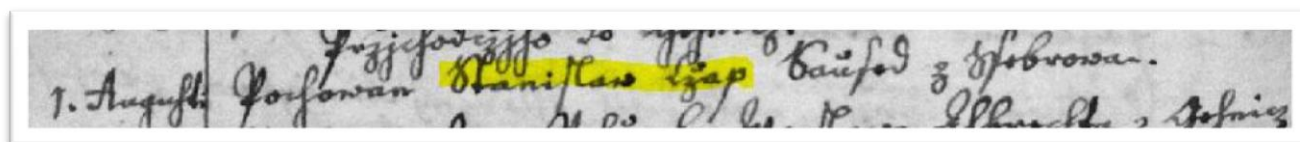
Obr. 14 Zápis o gruntu Staňka Čápa v Lánových rejstřících pro ves Šebrov

Šebrov byl v polovině 17. století malou zemědělskou osadou – podle lánových rejstříků tu bylo pouze 6 osedlých, 5 neosedlých zpustlých gruntů a jeden zpustlý mlýn (Wüste Müll). Kvalita půdy spadala do nejhorší, III. kategorie.

Urbář z roku 1696¹⁵ uvádí Staňka Czapa a jeho syna Jakuba, zahradníka.

Staněk a Jakub odváděli každoročně na svátek sv. Jiří a sv. Václava poplatek 2 groše, 4 krejcarů a 4 haléře. Pak ještě půlku pěkně vykrmené husy a Vánoce také nevyšly nijak levně – museli zaplatit 5 grošů 11 krejcarů a 4 haléře. Otec Staněk platil ještě poplatek z louky – 15 grošů a 35 krejcarů

Poslední strohý zápis zaznamenává jeho pohřeb 1.8.1702 v Šebrově

Obr. 16 Zápis o úmrtí Stanislava Čápa
1. Augusti Pochowan Stanislaw Czap Saused z Ssebrowa“

Šebestián s Johanou měli 7 dětí – 5 dcer a 2 syny: starší syn Jakub zemřel nedlouho po narození v roce 1711 a pokračovatelem rodu se stal Fabian (1716 - 1772), nejmladší z dětí.

Dcery se dožily dospělého věku a založily vlastní rodiny.

Nejstarší Kateřina se narodila v roce 1696, 10 měsíců po svatbě. V roce 1723 se provdala za Martina Šamana z Blanska.

Polexina (1698 - 1768) se v roce 1722 vdává za Matěje Prokopa z Blanska a jedním ze dvou svědků je i nastávající švagr Martin Šaman.

Marianna (1701- ?) se pár měsíců po sňatku sestry Polexiny vdává za Václava Staňka z Blanska.

Žofie (1703 - ?) si bere v roce 1725 Jiřího Klauba z Ráječka.

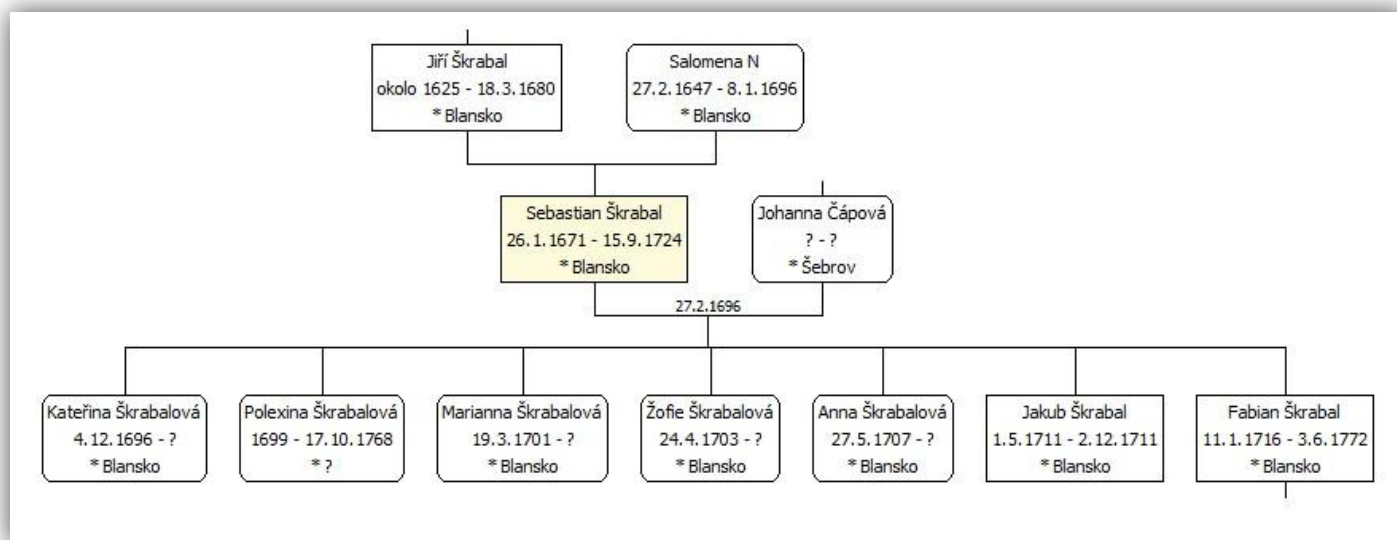
Jména Šaman a Kloub (Kloub) se v rodokmenu budou objevovat i v dalších letech.

Nejmladší Anna (1707 - 1766) se v roce 1735 provdala za Havla¹⁶, syna Pavla Součka z blízkého Ráječka.

Šebestián umírá v Blansku 15.9.1724, pohřben je o den později na hřbitově u kostela sv. Martina. Podle zápisu v matrice úmrtí týden před smrtí byl u zpovědi a svatého přijímání a poslední pomazání přijal 8. září. Osudy vdovy Johanny se mi zatím zmapovat nepodařilo.

¹⁵ Lenní dvůr Kroměříž, Urbář z roku 1696 s dodatkem, co bylo na lenním statku Blansko nově postaveno od roku 1696 (přibližně do roku 1717), 42/41

¹⁶ Byl to sňatek „do rodiny“ – Havel Souček byl bratr Martina, manžela Anniny tety Markéty

Obr. 17 Rodina Šebestiána Škrabala a Johanny Čáповé

Černá smrt v Blansku

Těsně před narozením posledního syna Fabiana, zasáhla Evropu poslední velká epidemie moru, která se nevyhnula ani Blansku a několika blízkým obcím.

Mor „černá smrt“ byl obávanou nemocí. Nakažlivá nemoc se rychle šířila z jednoho kraje do druhého, její průběh byl krátký a umíraly na ni stovky a tisíce obyvatel po celé Evropě.

Nemocný byl zachvácen vysokou horečkou, na těle se objevily boule (dýměje), potom tmavé skvrny, nemocní vykašlávali krev, dusili se a brzy umírali. Za původce moru se pokládal zápach nebo „jed“ v ovzduší, který byl spojován s některými přírodními jevy, jako výpary ze země vytažené sluncem, postavení hvězd, zemětřesení, rozmnožení krys a potkanů i jiné. Mor byl pokládán za „trest Boží“ za spáchané hříchy a k jeho odvrácení byly pořádány prosebné obřady a pouti, stavěny morové sloupky k uctění sv. Rocha, sv. Šebestiána, sv. Karla Boromejského a sv. Rozálie.

Zdravotní opatření byla málo účinná. Spočívala v prořezání a vyčištění morových boulí a jejich léčení. Místnosti se vykuřovaly kouřem z větévek jalovce, z šalvěje, heřmánku, mateřídoušky nebo majoránky. Doporučovalo se vyplachování úst octem nebo kořalkou, požívání nemastných jídel a jako nápoj čaj z léčivých bylin. Jako celkem úspěšná se projevila hygienická opatření – spalování odpadků, budování kanalizace a hubení krys a potkanů.

Původce onemocnění – bakterie *Yersinia pestis* – byl objeven až na konci 19. století a bylo také zjištěno, že nákaza touto bakterií nastává po kousnutí blechou, která parazituje na morem nakažených krysách nebo potkanech.

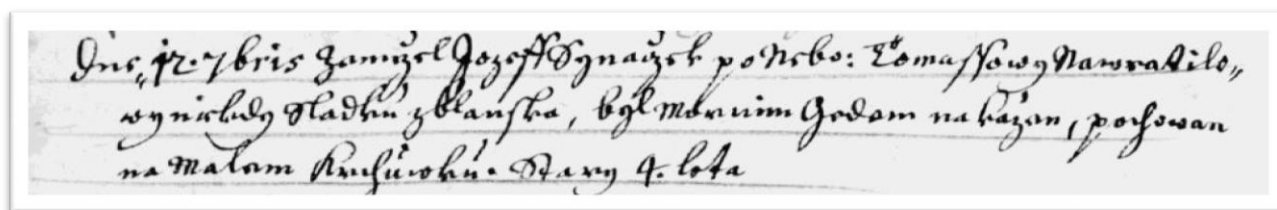
Epidemie přišla roku 1713 z Uher do Rakous a Čech, roku 1714 zasáhla Moravu a doznívala ještě roku 1715. Silně byla postižena Praha, kde dle úředních záznamů zemřela víc než čtvrtina obyvatel, třináct tisíc osob. V Čechách zemřelo 200 tisíc lidí. Poté začala ve velkých městech vznikat kanalizace a výskyt epidemií byl zcela potlačen. Od roku 1749 se už mor na českém území neobjevil, vystřídal je epidemie cholery a TBC. V roce 1705 byla pro Moravu vydána nová úřední pravidla o čelení morové nákazy. V jednotlivých kapitolách pojednávala o lékařích, ranhojičích, lazebnících, kněžích, o bohoslužbách, škole, poště, o povinnostech majitelů domů a otců rodin, o řemeslech, o truhlářích jak rakve dělat mají, o hostinských a cestujících, o nosičích nemocných a mrtvých, o hrobnících, jakožto i o těch, kterým byla svěřena dezinfekce zasažených domů. Obcím bylo nařízeno zasílání zpráv o zdravotním stavu obyvatelstva obce a to každý týden a bez odkladů hlásit podezřelé onemocnění. Schůze, taneční zábavy, muzika, koledy, hody či poutě byly po dobu nákazy přísně zakázány, případná karanténa trvala v dané obci 40 dní. Vedle těchto pravidel byly doporučeny pobožnosti a modlitby při dvojím či trojím vyzvánění denně, uctívání zázračných obrazů či stavby morových sloupů. Když nákazy pominuly, byly domy vykuřovány, návěs řádně čištěna, šatstvo a

prádlo větráno či páleno a nábytek čištěn zvláštními pověřenci, kteří se s ostatním obyvatelstvem nesměli stýkat. Hroby za dohledu musely být pečlivě uzavřeny a zasypány vápnem.

O epidemii v Blansku svědčí zápisy v matrice zemřelých římskokatolické farnosti sv. Martina v Blansku¹⁷ V květnu 1715 jsou v blanenské matrice úmrtí 4 zápisy, v červnu pouze 1, v červenci 3 a v srpnu již počet úmrtí prudce vzrostl na 16. V žádném zápise ještě není poznámka o příčině. V těchto dobách se příčina smrti uváděla pouze ve zvláštních případech – obvykle šlo o náhodná a nešťastná úmrtí. Někdo zemřel v lese, dítě se utopilo, děvečku zabil blesk.

V září zemřelo v blanenské farnosti 30 osob, ale až 12. září se objevuje zápis o smrti malého Josefa Navrátila, který uvádí i příčinu úmrtí

„Dne 12. září zemřel Josef synáček po nebožtíkovi Tomašovi Navrátilovi, někdejšímu sládku z Blanska, byl morním jedem nakažen, pochován na malém krchůvku. Starý 4 roky“

Obr. 18 Zápis o úmrtí malého Josefa

„Dne 12. 7bris zemřel Joseff synáček po Nebo: Tomassowy Nawratilowy niekdy sladku z Blanska, byl Mornim gedem nakažen, pochowan na malom krchuwku. Starý 4 . leta“

U dvaceti obětí bylo uvedeno „morním gedem nakažen“ a nebyli pohřbeni na hřbitově u kostela, ale na „malém krchůvku u pastoušek“, který byl později v soupisu pozemků označen jako „Úmorčí“.

Dalších 20 obětí moru bylo pohřbeno ještě u kostela, dokud nebylo úřady nařízeno pohřbívát oběti moru mimo osadu. Celkem tedy podlehl moru 40 obyvatel tehdejšího Blanska.

Poslední obětí morové epidemie byla

„Rozyna dcerka po nebožtíkovi Jakubovi Svobodovi z Blanska spolu se svojí matkou, bylo jí 14 týdnů“

Rozsáhlá epidemie postihla taktéž nedaleké Vilémovice, svědčí o tom zápisy v matrice zemřelých římskokatolické farnosti sv. Petra a Pavla v Jedovnicích. V malé vesnici Vilémovice umírali ročně obvykle jeden až tři obyvatelé. Od 16. srpna do 30. září 1715 však zemřelo 21 osob. U osmi posledních je poznamenáno, že byli pohřbeni „u Boží muky u Vilémovic“. Ostatní nebožtíci byli pohřbíváni na hřbitově u kostela v Jedovnicích. Je nepochybné, že tito odděleně pohřbení byli postiženi morem, jak také vyplývá z dalších úředních archiválií o znovuotevření Vilémovic pro styk s okolím. Dá se předpokládat, že obětí moru bylo 20 nebo 21 vzhledem k vysokému počtu zemřelých krátce po sobě v srpnu a září 1715. Doposud stojí u Vilémovic na rozcestí silnic Vilémovice – Krasová a Jedovnice – Ostrov u Macochy ohrazené místo a kříž s názvem „U Krchůvka“.

¹⁷ MZA 76 Blansko 1701 – 1724, matrika zemřelých

Obr. 19 Krchůvek obětí moru v roce 1715 u Vilémovic

Ochranný oděv lékaře v 15. století.

Dlouhý plášť, ušitý z Iněné látky, je naškrobený a dobře vykouřený. Nezbytné jsou rukavice. Masky je poněkud hrůzostrašná, „zobák“ měl však pragmatické opodstatnění – byl vyplněn bylinami a napuštěn silicemi, které měly při dýchání čistit „zkažený morový vzduch“.

Morová maska jakou používali tehdejší doktoři se stala jedním ze symbolů moru.

8. GENERACE

Fabian Škrabal (1716 – 1772)

Malému Fabiánovi je teprve 8 let, když umírá jeho otec Šebestián. Starší sestry jsou již vdané, nebo se provdají v nejbližších měsících. Bratr Jakub zemřel v dětském věku a tak je Fabián jediným pokračovatelem rodu.

O jeho dětství a raném mládí nic nevíme, zcela jistě se nelišilo od dospívání ostatních dětí. Pravděpodobně krátce navštěvoval i místní školu, kde se učilo psaní, čtení, počítání a náboženství. Děti byly nuceny pamatovat si různé texty, aniž by jim rozuměly. Výuka probíhala převážně přes zimu, kdy nebylo zapotřebí dětské výpomoci na polích, ale i tak byla docházka slabá.

První školy vznikaly v dosahu farností, v menších vesnicích se objevily až v 18. století. Mnohé malé obce měly takzvanou školu vandrovní, která se stěhovala spolu s učitelem, který si hledal obživu. Školy nejnižšího stupně byly závislé na blahovůli i štedrosti feudální vrchnosti či konšelů ve městech. Na vsích běžně působili jako kantoři vysloužilí vojáci, kostelníci či řemeslníci, kteří sotva uměli psát a číst, a když dovedli násobit a dělit, už byli považováni za nadprůměrně kvalifikované. Na vzdělání učitele se tehdy moc nehledělo, důležité bylo, aby měl uchazeč hudební vzdělání nebo aspoň cítění a základní znalosti psaní, čtení a počítání. Vyučování na venkovských školách se začalo zlepšovat až od počátku 19. století. Venkovského učitele provázela chudoba. Sám si musel vyprošovat plat, a co dostal, stačilo sotva na holé živobytí. Učitelé bydleli ve škole, mnohdy i ve třídě a jenom při některých školách bylo malé hospodářství. Aby užívali sebe a často početnou rodinu, přivydělávali si hraním v kostele a při muzice, zpívali pašije, vodili procesí, zvonili, ale také za malou úplatu opisovali noty, modlitební knížky a další písemnosti. Ještě hůře na tom byli učitelští pomocníci, které si učitelé museli sami vydržovat. Ve městech školu vedl rektor, který řídil několik učitelů a pomocníků. Na počátku 19. století přišli i do venkovských škol místo vojenských vysloužilců zkušení učitelé a často i lidé obsáhlých znalostí a nezřídka i vynikající hudebníci.

Obr. 21 Hodina čtení v triviální škole na sklonku 18. století
(písmenková a tabulková metoda)

Marie Terezie a reforma školství¹⁸

Marie Terezie pozvala do země významného reformátora pruského školství, pedagoga a biskupa ze slezské Zaháně Johanna Ignáce Felbigera (1724 – 1788).

Tento muž, proslulý svou tzv. písmenkovou a tabulkovou metodou výuky, přijel na jaře 1774 do Vídně a ještě v průběhu téhož roku připravil Všeobecný školní řád. Byl vydán 6. prosince 1774 a toto datum můžeme považovat za počátek povinné školní docházky u nás.

Základem tereziánské školské reformy v roce 1774 bylo tedy zavedení školní povinnosti a vybudování škol ve všech farních obcích. Děti chodily do školy od 6 do 12 let, pouze na venkově měly mít děti ve věku 9 až 12 let v čase senoseče a sklizně úlevy.

Písmenková (neboli literní) a tabulková (čili tabelární) metoda spočívala v tom, že učitel podle článků z učebnic sestavoval tabulky, ze kterých se pak děti učily nazpaměť jednotlivé věty i delší naukové texty. Tabulkový zápis neobsahoval nic víc než začáteční písmena slov z příslušné pasáže učebnice, takže vznikaly jenom jakési primitivní mnemotechnické pomůcky, jejichž osvojení se neobešlo bez drilu, rákosky a klečení na hrachu.

Obr. 22 J. I. von Felbiger

Ukázka tabulkové metody:

„Hřích jest dvojí: hřích prvotný, hřích skutečný. Hřichu skutečného se dopouštíme myšlením, řečí, skutky a obmeškáním toho, co jsme povinni činit“.

Výsledná tabeľa vypadala takto

„H. j. d. :	I. h. p.	
	II. h. s.	
	H. s. s. d.	1. m.
		2. ř.
		3. s.
		4. o. t., c. j. p. č“.

Felbiger věnoval také pozornost postiženým. Vyžadoval, aby právě slabě chápající, těžko se učící, byli vyučováni nejlepšími pedagogy. Podle schopností dělil žáky na lehce chápavé, středně šikovné (osvojují si učivo s velkou námahou) a na vyučování nezpůsobivé, nešikovné. Pro každou tuto skupinu uvedl postup výchovy a vyučování.

V menších městech a všech vsích s farou měly být zřizovány jedno nebo dvoutřídní školy triviální podle 3 základních výukových předmětů - tzv. trivía: čtení, psaní a počtů, které měly být doplněny ještě náboženstvím. Zřízeny měly být všude, kde žilo v dosahu 80 až 100 dětí. Děti v nich měly získat základní znalost psaní, čtení a čtyř základních početních úkonů, a to včetně schopnosti řešit jednoduchou trojčlenku. Výuka byla vedena v mateřském jazyce, pokud učitel uměl německy, vyučoval i tento jazyk.

¹⁸ Lenka Šaclová : Vliv osvěcenských idejí na českou školu přelomu 18. a 19. století, Diplomová práce, 2012

Obr. 22 Císařovna Marie Terezie

Do škol se postupně zavádějí ruční práce, především pro dívky, nauka o hospodaření, pěstování stromů, včelařství. Takto zaměřenému vyučování se říkalo industriální. Hlavním předmětem zůstávalo náboženství.

Ve větších městech to měly být trojtřídní školy hlavní, kde působilo již několik učitelů a které rozšiřovaly znalosti ze škol triviálních. Za vlády Josefa II., v roce 1781, je povinná školní docházka zpřísněna a rodiče, kteří neposílali děti do školy, mohli být trestáni pokutou, nebo když nemohli zaplatit „veřejně prospěšnými pracemi v obcích“.

Elementární školství z roku 1774 zůstalo v platnosti do roku 1869¹⁹. Tehdy říšská rada vydala tzv. říšský školní zákon. Církvi zbyl jen dohled nad vyučováním náboženství a oprávnění zřizovat soukromé školy pro studenty příslušného vyznání.

Hasnerův zákon (byl ministrem kultu – školství) zavedl osmileté školy obecné a měšťanské, zřídil učitelské ústavy pro vzdělávání učitelů, významně rozšířil obsah vzdělávání a zavedl osmiletou školní povinnost.

Od roku 1869 byla uzákoněna povinná školská docházka od 6 do 14 let a vydávána čtvrtletní vysvědčení. Školy se vybavovaly učebními pomůckami a počet žáků v jedné třídě nesměl přesáhnout osmdesát. I když v průběhu 19. století byla zřízena skoro v každé obci kraje škola a školní docházka byla povinná, zejména v chudších rodinách se našly vždycky důvody k vynechávání vyučování. Nebylo to jen chatrné oblečení a boty v zimě, ale především potřeba dětské práce v hospodářství v průběhu celého roku. Většinu času trávily děti na pastvě, staraly se o mladší sourozence i o celou domácnost. Na konci 19. století byly v českých zemích zavedeny dívčí střední školy. První střední dívčí škola, Minerva v Praze, byla založena již v roce 1890 zásluhou Elišky Krásnohorské.

Školství na Blanensku má dlouhou historii. První písemné zmínky o učitelích sahají do hluboko do 17. století. V nejstarších dobách tu byla škola farní a sídlila při farní budově u kostela sv. Martina, později byla přestěhována do čp. 64 na Starém Blansku.

Rektorskou službu tehdy zastával Metuzalem Vodička zvaný Ledecký, po roce 1650 varhaník Jan Vlček, který dostával od obce „něco obilí a něco peněz“ Jeho syn Vavřinec (Laurentius Wlczek) převzal službu po otci pravděpodobně krátce po jeho smrti (†1.3.1682 ve věku 78 let). Po roce 1701 se učitelé střídají v krátkých intervalech.

V době kdy malý Fabian pravděpodobně navštěvoval místní školu, působili v Blansku Jan Stehlík starší (1701-1724), jeho syn Jan Stehlík mladší (1724-1729), krátce Josef Koukal a Jan Šulák (1729 – 1746). První samostatná školní budova byla postavena naproti faře v roce 1804. O výdaje se dělili starohrabě Hugo Salm, majitel blanenského panství, blanenští občané a něčím přispěla i církev. Škola byla dvoutřídní a v roce 1810 ji navštěvovalo více jak 200 žáků. Škola se postupně rozšiřovala a v roce 1885 měla už 6 tříd. Do školy chodily děti z okolních obcí – Hořic, Klepačova, Lažánek, Olomučan, Horní a Dolní Lhoty²⁰.

Rodina Fabiana Škrabala a Juliany Měšťanové

Fabianův osobní život asi moc šťastný nebyl. Byl dvojnásobný vdovec a z jeho tří manželství se narodilo celkem 15 dohledaných dětí. Většina zemřela v dětském věku a o některých, kromě zápisu o křtu, jsem už další informace nenašla. Finanční situace taky nebyla růžová – v zápise o jeho úmrtí je poznámka „gratis“, byl pochován bez poplatku, jak se pohřbívali nemajetní občané a chudina.

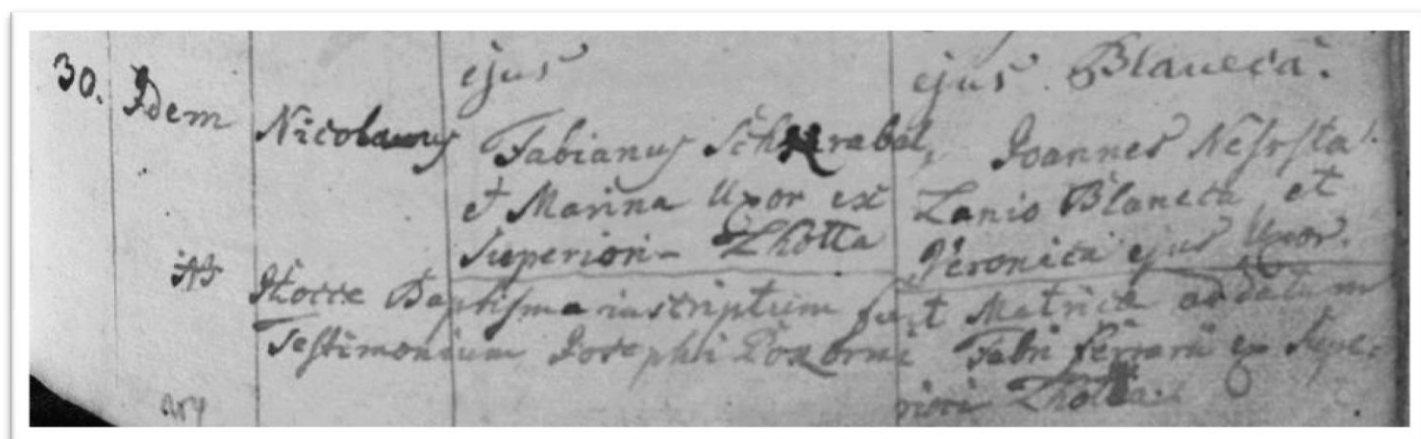
¹⁹ Luboš Chmelík : Vývoj školské správy na našem území, Bakalářská práce 2010

²⁰ Vlastivěda Moravská II, Místopis Moravy, Brněnský kraj – Nákladem Musejního spolku v Brně 1902

Poprvé se žení v roce 1741 s mladičkou Julianou, dcerou Bernarda Měšťana z Ráječka. Julianě je v té době necelých 17 let a v rychlém sledu porodí tři děti – Martina (1742 - ?), Marinu (1743 - ?) a Veroniku (1744 - 1748).

Zažije ještě smrt dvou nejstarších dětí a v 21 letech, v roce 1747 umírá.

V následujících 4 letech nemáme o Fabianovi žádné zprávy. Je to udivující – vdovec s malým dítětem se obvykle ve velmi krátké době, i několik týdnů po smrti manželky, opět žení. Manželství je v té době ekonomická jednotka a je zapotřebí hospodyně i matka pro sirotky.

Obr. 23 Zápis o křtu Mikuláše Škrabala pořízený dodatečně

Rodina Fabiana Škrabala a Mariny N

V roce 1751 se objevuje v blanenské matrice zápis o narození Mikuláše, syna Fabiana Škrabala a jeho manželky Mariny. Písmo je jiné než v předchozích zápisech a pod vlastním textem je znak pro zkratku „m. p. - manu propria“ - vlastní rukou.

Tímto latinským přídavkem, zpravidla ozdobným, ověřovali v minulosti písaři nebo úřední osoby autenticitu svých textů. Zápis o křtu malého Mikuláše byl do matriky dopsán na základě svědectví Josefa Pokorného, kováře z Horní Lhoty. Tentýž Josef Pokorný bude

svědkem při Mikulášově prvním sňatku.

O Mikulášově matce Marině nejsou žádné informace, nevíme, ani jak se jmenovala, odkud pocházela, neznáme datum jejího sňatku s Fabianem. Pravděpodobně se tak stalo ještě v roce 1747. Je znám pouze zápis v matrice úmrtí – zemřela 2. 7. 1760 ve věku 35 let.

Vzhledem k tomu, že blanenská matrika byla v tomto období vedena nedbale a nahodile, je možné, že Mikuláš nebyl nejstarším dítětem.

Rychle za sebou v dvouletých intervalech následují další děti – Johanna (1753 – 1806), provdaná za svého vzdáleného bratrance Antona Součka z Klepačova, syna Martina Součka a Markéty Škrabalové Jan (1753 - 1757), Kateřina (1755 - 1834) provdaná za Leopolda Nesrstu (1757 – 1828) z Ráječka, Rosina (1757 - 1837), manželka Václava Nečase z Blanska a Veronika, která zemřela necelý měsíc po narození v roce 1759. Všechny děti se narodily v Horní Lhotě, kdysi samostatné obci, dnes součástí Blanska. V domě číslo 5 budou žít Fabianovi potomci až do počátku 20. století.

Mikuláš (1751 -1825), nejstarší Fabiánův syn, taky nemá zrovna lehký život. Z prvního manželství s Marinou Kunžakovou se sice narodí pět dětí, ale pouze syn Jakub (1784 - 1836) se dožije dospělosti, vyučí se řemeslu, je krejčí, a založí rodinu s Josefou Nečasovou z Blanska. Mikuláš a Marina se krátce po sňatku stěhují do Blanska a často mění bydliště. Ani jedno z dětí se nenarodí na stejné adrese.

Marina přežije čtyři ze svých pěti dětí a umírá jako dvaapadesátiletá v roce 1802 na píchání v boku („an Seitenstechen“) – může to být cokoli, s největší pravděpodobností se však jednalo o krupózní zápal plic.

O šest týdnů později je Mikuláš znovu ženatý. Ženichovi je přes padesát, nevěsta je čtvrt století mladší. Sedmadvacetiletá Terezie Kaňová (1775 – 1841) pochází z Drnovic u Vyškova a je dcerou Jakuba Kani a Rosalie Goldové. Jakub Kaňa je v matrice uváděn jako „excoriator drnovicio“²¹. To neznamena nic jiného, než že rodina patřila mezi tzv. „snížené rody“ – Jakub byl prostě pohodný. V Blansku žila rodina téhož jména a její členové vykonávali totéž povolání – je zřejmé, že sňatek byl narychlo dohodnutý.

V dobách vrcholného novověku bylo pohodnické řemeslo většinou dědičné řemeslo, vykonávané svobodnými rody nepodléhajícími nevolnictví. Pro svou nízkou společenskou prestiž si členové těchto rodů vybírali za partnery většinou jen členy své kasty.

V roce 1772 vydala osvícená císařovna Marie Terezie patent, jimž nařídila, aby byli snížení lidé, jakmile přestanou provozovat své řemeslo, považováni za rovnocenné ostatním obyvatelům. To byla převratná myšlenka, ale současně i program na léta, vžitý vztahy nebylo možné náhle změnit.

V manželství Mikuláše a Terezie se narodily tři děti, jako první dcera Terezie (1803 – 1832) a po ní synové Karel (1805 – 1872) a Dominik (1807 – 1808)

Nejstarší Terezie nevede nijak šťastný život. Pracuje jako služka a narodí se jí 2 nemanželské děti, Josef (1824 - ?) a Františka (1827 -?). Za pravděpodobného otce svých dětí, truhláře Gottfrieda Hendricha z Blanska, se vdává necelé 3 roky před svou smrtí.

V roce 1830 se narodí Anton a o rok později Josefa. Obě děti však umírají krátce po narození.

Matka je v krátké době následuje, umírá v roce 1832 na cholera.

Stopa nejstaršího syna Josefa se objevuje v roce 1849 v Adamově, kdy se žení se čtyřadvacetiletou Františkou Zdubovou, dcerou Martina Zduba a Johanny Hlouškové. Františka byla v té době již matkou dvouleté dcerky Anny. Jestli byl otcem Josef, nebo někdo jiný, se můžeme pouze dohadovat. Zápis v oddací, což byl i Josefův případ, matrice je trochu zmateční. Jako Josefův otec je uveden Mikuláš Škrabal z Blanska, ve skutečnosti jeho dědeček, a matkou má být Terezie Skaroupka. Josef v té době bydlel v Adamově č. 47 a jako jeho zaměstnání matrika uvádí „hammergesel in Adamsthal“. Pracoval pravděpodobně v některém z hamrů roztroušených kolem Adamova.

Pro železářské podniky v Adamově, ale také v nedalekém Blansku mělo základní význam postavení železniční tratě Brno – Česká Třebová. První vlak po ní projel 1. ledna roku 1849. Tradiční železářská výroba v Adamově s manufakturními rysy začala pomalu ustupovat strojírenství. To rovněž umožnilo rozvoj obce Adamova a práci zde našli lidé z blízkého i vzdáleného okolí. Adamov měl v roce 1850 vlastní poštovní úřad a v roce 1854 zde bydlelo již téměř osm set lidí.

V roce 1851 se mladým manželům narodila dcera Josefa. Na svět přišla v Adamově. Matriční zápis praví :

„Matka tohoto dítěte, bydlící v Autěchově, porodila na návštěvě u své matky v Adamově“

Snažila jsem se vypátrat další osudy této rodiny a vodítkem mi byla obec Útěchov nedaleko Adamova, ovšem bez výsledku, předpokládám, že Josef Škrabal odešel za prací do Brna.

O dceři Františce nejsou žádné informace.

Jediný Mikulášův syn Karel (1805 – 1872), jeho bratr Dominik zemřel jako batole, tře víceméně bídu s nouzí. V matrice je uváděn jako „Obrigkeitlicher Pferd knecht und Inmann in Blansko“, naposledy jako panský noční hlídač a podruh v Blansku.

S matkou svých dvou nemanželských dětí, Mariannou Kallovou z Holštejna, Josefa (1837 – 1855) a Václava (1839 – 1841) se Karel ožení až v roce 1842. Z manželského svazku se narodí ještě dvě dcery, které záhy umírají. **dopsat jména**

²¹ Pohodný neboli antoušek, někdy zvaný též drnomistr či travnímistr (latinsky "Excoriator"), byl příslušník již zaniklého řemesla respektive zvláštní živnosti zvané pohodnictví. Zkráceně se člověku vykonávajícímu toto povolání říkávalo ras, jeho obydlí pak rasovna nebo pohodnice. Jedná se o řemeslo, které spočívalo v likvidaci uhynulých nebo odchytu toulavých zvířat a jejich likvidaci. Slovo antoušek (podle E. E. Kische) vzniklo ze jména populárního pražského pohodného ("Anton Scheck")

Marianna pocházela taktéž z chudých poměrů, byla nemanželskou dcerou Kateřiny Kallové, dcery domkáře. Syn Josef umřel jako osmnáctiletý v roce 1855 na tuberkulózu mozku a ním tato linie vymřela.

Mikuláš Škrabal se dožil 73 let a umírá v Blansku na „sešlost věkem“ (Altersschwäche).

Vdova Terezie ho přežije o 16 let, zemře v roce 1841 Blansku na zápal plic.

Od dětí zase zpět k otci

Rodina Fabiana Škrabala a Evy Hoffarové rozené Pokorné

Fabian je ve svých 44 letech opět vdovcem a tak třetí sňatek na sebe nenechá dlouho čekat.

Bere si mladou vdovu Evu Hoffarovou, dceru Matěje Pokorného (1675 – 1736) a Veroniky Nečasové (1704 - ?) z Veselic.

Eva Pokorná pocházela z Horní Lhoty, nejstarší dohledaný předek Štěpán Pokorný se narodil kolem poloviny 17. století.

Eva se stala vdovou po krátkém pětiměsíčním manželství, její první manžel Karel Hoffar umírá 16. 2. 1759, pravděpodobně na nějakou nakažlivou chorobu. Ve stejný den zemřela totiž i jeho devatenáctiletá sestra Judita.

Manželé se stěhují do Horní Lhoty do budoucího čp. 5.

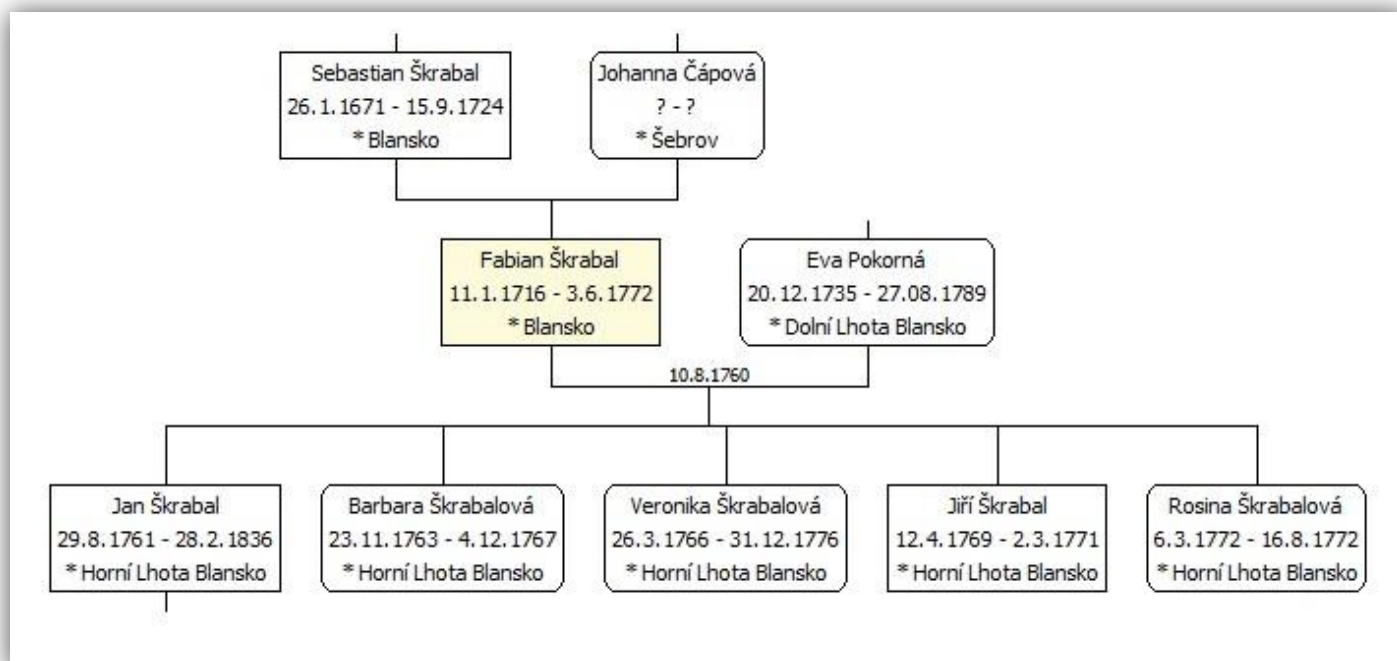
Zde se narodí 5 dětí, ale pouze nejstarší syn Jan (1761 – 1836), náš přímý předek, se dožije dospělosti a založí rodinu.

Barbara (1763 – 1767), Veronika (1766 – 1767), Jiří (1769 – 1771) a Rosina (1772 – 1772) umírají v dětském věku. Poznámka „gratis“ v úmrtním zápise malé Rosiny naznačuje, že rodině se vedlo špatně.

Fabian umírá v Blansku ve věku 56 let v Blansku.

Eva ovdověla v necelých sedmatřiceti letech a koncem roku 1773 se provdala za postaršího vdovce Matouše Fialu (1715 – 1809) z nedalekého Ráječka. Nová rodina žila i nadále v domě číslo 5. V druhém manželství se narodila už jediná dcera, Margarita.

Eva zemřela v roce 1789 ve věku 53 let a jako příčina smrti je uvedena "vodnatelnost" (Wassersucht).

Obr. 24 Rodina Fabiana Škrabala a jeho třetí manželky Evy rozené Pokorné

7. GENERACE

Jan Škrabal (1761 – 1836)

Ze čtrnácti Fabianových dětí, 5 synů a 9 dcer, zůstal jediný pokračovatel rodu – Jan.

V matričních zápisech o narození svých dětí je uváděn jako domkař (Häusler), na konci života jako malodomkař a výměnkář v Horní Lhotě (Kleinhaus-Ausgedinger in Ober-Lhotta).

Domkař byl majitel domku a malé výměry půdy (malého hospodářství do výměry cca 4 ha), která většinou nestačila k obživě. V pozdějším období se pod tímto pojmem rozuměl majitel domku bez půdy. Hlavním zdrojem obživy domkařů bylo řemeslo nebo námezdní práce.

V jednom německém textu jsem našla výstižnou formulaci sociálního postavení malodomkářů

*„Diese hatten meistens zum leben zuwenig und zum sterben zuviel“.*²²

Volně přeloženo „K žití příliš málo, na umření moc“.

O Janově životě toho opět moc nevíme, k dispozici jsou pouze zápisy z matrik. Celý svůj život prožil v Horní Lhotě v domě číslo 5, stejně jako jeho předci i potomci. Když mu bylo 11 let, zemřel jeho otec Fabian a krátce poté i jeho poslední žijící sestry, čtyřletá Veronika a miminko Rosina. Nevlastní sestry Johanna, Kateřina a Rosina byly již vdané a z Horní Lhoty odešly.

Matka Eva ovdověla v sedmatřiceti letech a koncem roku 1773 se opět provdala za postaršího vdovce Matouše Fialu (1715 – 1809) z nedalekého Ráječka. Nová rodina žila i nadále v domě číslo 5. V novém manželství se narodila už jen dcera Margarita.

Rodina Jana Škrabala a Mariny Kalašové

Jan, stejně jako jeho otec Fabian, byl třikrát ženatý. Na svou dobu se dožil poměrně vysokého věku 75 let a přežil všechny své manželky.

Poprvé se oženil v roce 1788 jako sedmadvacetiletý a jeho manželkou se stala o něco starší Marina Kalašová (1760 – 1823) z Ráječka.

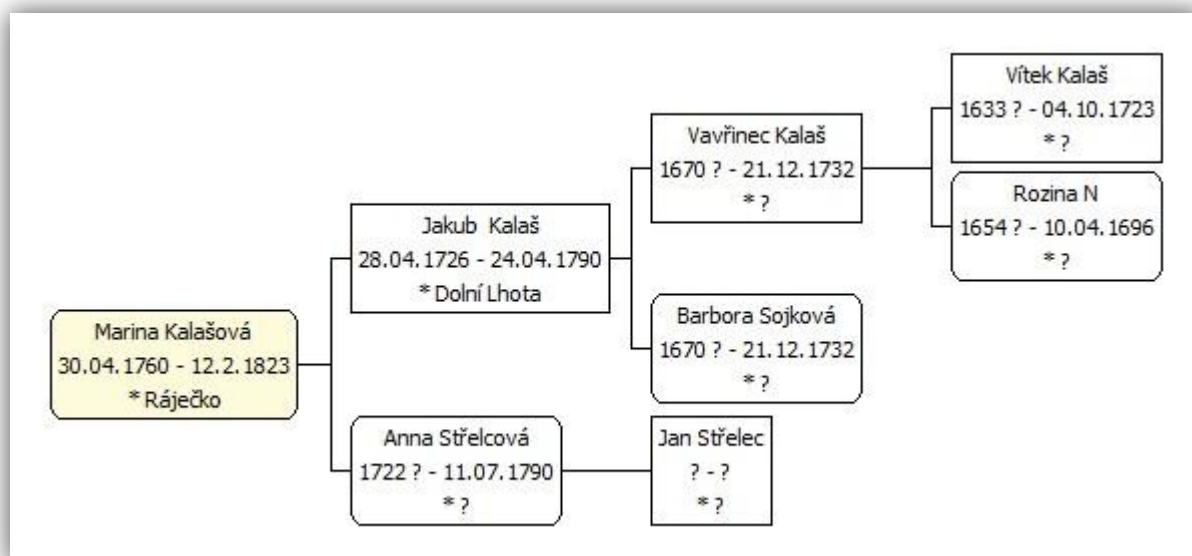
Rodina Kalašova pocházela z nedaleké Dolní Lhoty a patřila mezi starousedlíky. Urbář z roku 1696 uvádí Vítka Kalaše a přesně vypočítává poplatky, kterými byl povinován vrchnosti. Existuje ještě jeden starší urbář z roku 1679, ale ten doposud na stránkách MZA Brno zveřejněn není.

7. Grundt Vítka Kalaš, Georgi	6 gr 3 1/4 den	15 kr 1/2 hal
hier. 30	3 gr 2 den	7 kr 3 hal
St. Joanni von einem Rodacker.	6 gr	14 kr
jetzt 10, Garben		
Wenceslai	16 gr 3 3/4 den	38 kr 3 1/2 hal
von einer Nive	2 gr	4 kr 4 hal
Hiener	2 1/2 7 gr 3 1/2 den	17 kr 3 hal
Magere Gans	3/4 4 gr 3 1/2 den	10 kr 3 hal
Weinachten	9 gr	21 kr

	1 fm 25 gr 2 den	2 fr 8 kr 5 hal

Obr. 25 Opis urbáře lenního statku Blansko, grunt Vítka Kalaše
(rozepsat)

²² <http://www.unterirdisch-forum.de/forum/archive/index.php/t-6662.html>

Obr. 26 Rodový vývod Mariny Kalašové

Rodiči Mariny byli Jakub Kalaš (1726 – 1790) a Anna Střelcová. Podle zápisu v oddací matrice byla Anna dcerou zesnulého Jana Střelce z Ráječka. Zatím jsem další podrobnosti nezjistila, jméno Střelec se v matrikách blanenské farnosti v tomto období neobjevuje.

Nejstarším dohledaným předkem je Vítek Kalaš narozený někdy v období třicetileté války. Podle údajů v matrice se dožil vysokého věku 90 let. Úmrtí zápis pečlivě poznamenává, že týden před smrtí byl u svatě zpovědi a přijímání a tentýž den se mu dostalo i posledního pomazání. Zemřel 4. 11. 1723 a pochován byl o dva dny později na hřbitově sv. Martina v Blansku.

Z jeho dvou dohledaných sňatků se mi podařilo ztotožnit celkem 11 dětí. Mezi nejstarším Vavřincem a nejmladšími dvojčaty Adamem a Evou byl věkový rozdíl cca 35 let.

Během čtrnácti let se manželům Janovi a Marině narodilo 7 dětí. Kmotry všech dětí byli Jakub Kříž z Ráječka a jeho manželka Anna.

Jako první, 10 měsíců po svatbě, přišla na svět Anna (1788 – 1845).

Po Anně se narodili další děti a kmotřička smrt si vybírala svou daň. Jakub, Františka a Matěj zemřeli v dětském věku.

Jako pátý v pořadí přišel na svět Jakub (1797 – 1764), náš přímý předek, kterému bude věnována další kapitola.

Za necelé dva roky se narodil opět syn, který dostal jméno Josef (1800 – 1839) a po něm poslední dcera Františka (1802 - ?)

Nejstarší dcera Anna porodila dvě nemanželské děti, syny Martina (1819 – 1856) a Josefa (1825 – 1828). Martin zemřel v necelých sedmatřiceti letech na mrtvici jako „svobodný nádeník“ (lediger Taglöhner).

V matrice je poznámka, že zemřel bez **posledního zaopatření kvůli**.

U malého Josefa se jako příčina smrti uvádí psotník. To byla v té době častá příčina úmrtí kojenců a malých dětí. Slovo psotník (v matrikách často i jako božec, Fraiss, Fraissen) dříve označovalo křeče blíže neurčeného původu, které byly příčinou smrti malých dětí nebo úmrtí dětí doprovázely.

V Abecedě zdraví a nemoci z roku 1901²³ se píše:

²³ JOVANOVIČ-BATUT, M. *Abeceda zdraví a nemoci*. Praha : Hejda&Tuček, 1901. s. 89-106.
https://cs.wikisource.org/wiki/Abeceda_zdrav%C3%AD_a_nemoci

207. **Psoťník** (božec) není druh zvláštní nemoci, nýbrž toliko znak, projev různých nemocí. Příčinami psoťníku u dětí mohou být: nalévání dásní při zoubcích, průjmy a různé střevní i žaludeční katarhy a m. j. Jindy jest psoťník projevem nemoci, kterou si dítě na svět přineslo, jako dědictví po rodičích. Záchvaty bývají mírné (několik minut), ale i velmi těžké.

208. **Psoťník** je vždy špatným znamením pro budoucnost dítěte, byť i bezprostředního nebezpečnosti nebylo. Při záchvatu prospívá klystér z heřmánku, vlažné lázně, studené obklady na hlavu, chladné zavinování trupu, křenové placky na nohy.

V roce 1836 se Anna provdala za vdovce Jakuba Mokrého (1792 – 1850), domkáře z Klepačova. Zemřela v Klepačově ve věku šedesáti let. Jako příčinu úmrtí matrika uvádí obligátní pojem „Abzählung“.
To mohlo znamenat cokoli – plicní tuberkulózu, nádorovité onemocnění, sešlost věkem, chřadnutí.

Po Anně se Janovi a Marině Škrabalovým narodily další děti a kmotřička smrt si vybírala svou daň. Jakub, Františka a Matěj zemřeli v dětském věku.

Jako pátý v pořadí přišel na svět Jakub (1797 – 1764), náš přímý předek, kterému bude věnována další kapitola.

Za necelé dva roky se narodil opět syn, který dostal jméno Josef (1800 – 1839) a, po něm poslední dcera Františka (1802 - ?).

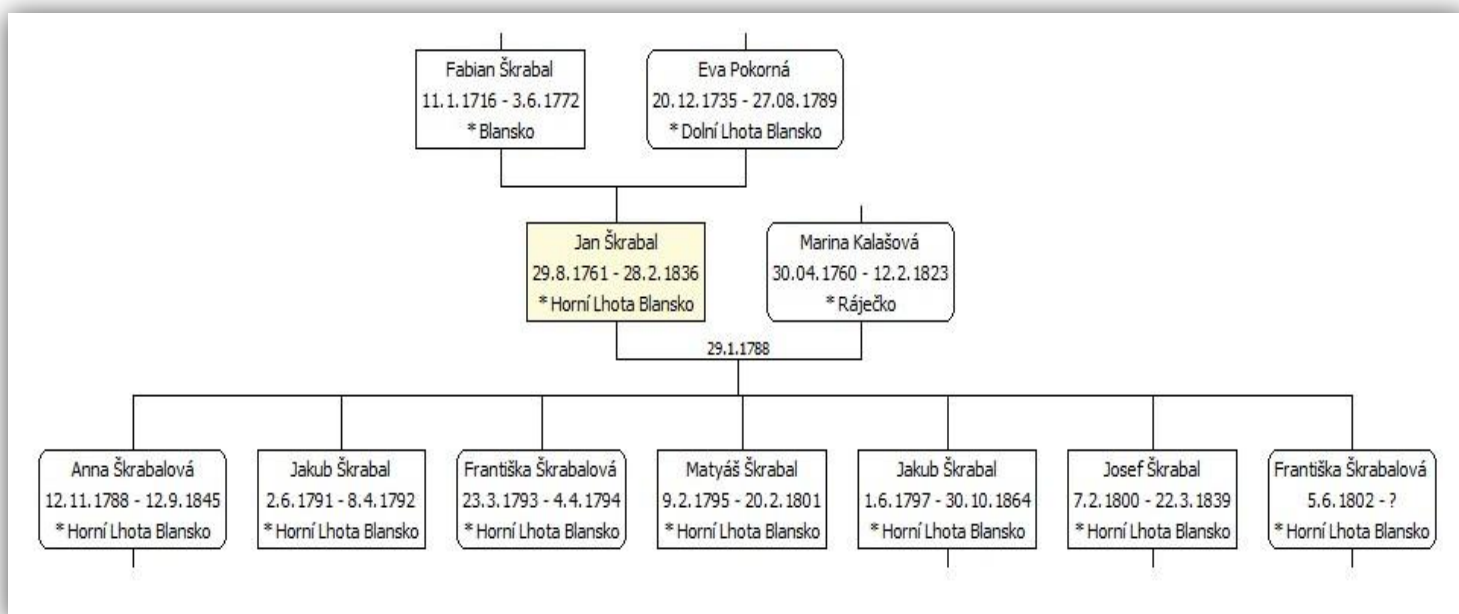
Josef se oženil poměrně pozdě, v roce 1836 kdy mu už bylo 36 let, a nevěsta nebyla také z nejmladších. Není divu, byl nádeník a jeho finanční situace a ani zdravotní stav nebyly nejlepší. Přiznal se do 15 km vzdálených Němčic a jeho manželkou se stala třiatřicetiletá Josefa Kašpárková, nejmladší z jedenácti dětí Karla Kašpárka (1754 – 1834), pololánika z Němčic a jeho manželky Františky (1758 – 1818) rozené Novotné.

Manželé se usadili v Horní Lhotě, kde se jim narodilo jediné dítě, dcera Rozálie (1837 – 1873). Josef zemřel po krátkém tříletém manželství v Horní Lhotě č. 21 na tuberkulózu plic.

Rozálie se nikdy neprovdala a zemřela v Horní Lhotě č. 8 v šestatřiceti letech na tu samou nemoc jako její otec.

Po dalších osudech její matky jsem nepátrala.

O životě nejmladší Františky víme jen, že v roce 1824 se jí narodil nemanželský syn František, který se dožil pouze dvou týdnů. Pak její stopa mizí.

Obr. 26 Rodina Jakuba Škrabala a Mariny Kalašové

Další manželství Jana Škrabala

Půl roku od smrti Mariny je Jan opět ženatý. Za manželku si vybral Magdalenu, vdovu pro Františku Krejčířovi z Těchova.

Magdalena (1776 – 1828) pocházela z Ráječka a byla dcerou Vavřince Skácela a Magdaleny Peroutkové.

Poprvé se vdávala se mladá, ženich byl vdovec a o hodně starší. Sňatek byl nutností, dva měsíce po svatbě se narodilo první z devíti dětí. Je zajímavé, že malý Jan je v matrice zapsán jako nemanželský.

Magdalena ovdověla v roce 1815, její poslední syn se narodil jako pohrobek v roce 1816 a až o osm později se provdala za o 15 let staršího Jana. Jan potřeboval hospodyně a Magdalena zajištění na stáří. Zemřela po pětiletém manželství v roce 1828, z dnešního pohledu brzy, bylo jí jednapadesát let.

Za necelé dva roky, jako sedmdesátiletý, v roce 1830, uzavírá Jan třetí a poslední sňatek s Evou Štěpánkovou (1775 – 1832), o patnáct let mladší nádenicí v Blansku. Za svědky šli manželům František Navrátil a Jakub Zahradník, kostelníci z Blanska, nikdo z příbuzných ani blízkých. Manželství trvalo jen krátce, manželka Eva umírá v roce 1832 na cholery.

Eva pocházela také z chudých poměrů, narodila se jako nemanželská dcera Marianny Štěpánkové z Rájce-Jestřebí, po celý život byla svobodná a tak sňatek s Janem Škrabalem pro ni představoval zajištěné stáří.

Jan se dožil 74 let a umírá v roce 1836 na „sešlost věkem“. Přežil tři své mnohem mladší manželky i čtyři ze svých sedmi dětí.

Hladomor v Čechách a na Moravě

Období Janova života bylo poznamenáno několika pohromami velkého rozsahu, které zasáhly Čechy a Moravu.

Jednak to byla období hladomoru a v letech 1831 až 1832 velká epidemie cholery.

Naši předkové velice pozorně sledovali počasí a vodní režim krajiny. Hlad byl vlastně bezprostředním důsledkem výskytu extrémně vlhkých období. Právě za těchto hydrometeorologických situací docházelo v dobách úhorového systému hospodaření ke vzniku těch největších neúrod, vyúsťujících nezřídka v obecný stav nouze, strádání, až po hladomory. A právě tato situace v Českých zemích nastala v tzv. hladových letech 1770 až 1772. Nejvíce strádaly Čechy a Slezsko, v menší míře Morava a Dolní Rakousy.

Známé „hladové roky 1770 – 1772“ spadají na závěr desetiletého srážkově nadnormálního období, které začalo již na podzim r. 1762. Pro většinu obyvatel pak následoval jeden z nejstrašnějších roků. Nejenomže v něm ceny obilí dosáhly přímo závratné výše, ale jeho demografické důsledky byly srovnatelné s nejzoubitějšími vlnami středověkých morů.

Podle Františka Palackého jen od ledna do srpna roku 1772 v Čechách zemřelo 205 000 osob. Z úředních výkazů vyplývá, že v Čechách od června 1771 do června 1772 podlehl hladu nejméně 250 000 lidí. Celkový úbytek počtu obyvatel pro celé Království české za léta hladu v důsledku úmrtí a masové emigrace je odhadován na 12 až 15 %.

Tato katastrofa, pokud se to tak vůbec dá říct, měla i své kladné stránky. Vylepšovaly se úhorové systémy hospodářství a zaváděly se nové výnosnější plodiny a odrůdy. Hladová léta urychlila všeobecné rozšíření brambor, pro nás dnes zcela běžné plodiny.

Z dopisu císařovny Marie Terezie dvornímu kancléři Chotkovi května 1771 vyplývá, že hladová léta byla také pro vídeňský dvůr prvním impulzem k úvahám o zrušení poddanství²⁴.

Jan Jeník z Bratřic ve svých pamětech o roce 1771 píše toto:²⁵

„Ustavičný vzrost nesmírné drahoty dovedl to zlé, že se na vesnicích, zvláště v horách, na místo chleba velmi nechutné placky z votrub pekly, a z nedostatku toho i rozličná tráva, jak ku příkladu ta tak nazvaná lebeda musela se za pokrm požívatí.

²⁴ Zdeněk Vašků, Vesmír 75, 1996/8

²⁵ Josef Polišenský, Ella Illingová – Jan Jeník z Bratřic, 1989

Přesmutná smrtnost mezi lidmi se pořádě víc a víc rozmáhala, tak sice, že za krátký čas, zvláště na vesnicích musely hřbitovy v širokosti a v dylce přidělavat, kamž by tak velký počet zemřelých osob pohřben býti mohl“.

„Brambory – přestaly hladomory“

Obr. 27 Der alte Fritz obhlíží úrodu brambor

O pěstování brambor ve velkém se ve střední Evropě zasloužil pruský král Friedrich II. – „der Alte Fritz“, který potřeboval nasycit armádu. Na našem území se ve větším měřítku rozšířily brambory teprve v hladových letech 1771 až 1772 za Marie Terezie, která jich nechala do Čech přivézt značné množství právě z Pruska.

Mezi lidmi panovala k bramborám velká nedůvěra, Marie Terezie však zvolila vhodnou metodu přesvědčování, aby je lid začal pěstovat. Rozeslala po zemi kněží, kteří měli za úkol přesvědčit lid o užitečnosti brambor, říkalo se jim „bramboroví kazatelé“. Tak se v našich zemích od 70. let 18. století začaly pěstovat brambory ve velkém.

Další vlny hladomoru přešly přes naše území v letech 1781-1784, koncem desetiletí se proto začaly povinně budovat zásobovací sýpky. Hladomor v letech 1805-1806 má na svědomí procházející napoleonská armáda, která vyjedla zásoby a zrekvírovala, co se dalo. V letech 1815-1817 způsobila další hladová léta neúroda. Za poslední období hladomoru na našem území považují leta první světové války 1914 - 1918.

Epidemie cholery na Blanensku

Další pohroma na sebe nenechala dlouho čekat

V 19. století postihlo Blanensko několik epidemií cholery, nejzávažnější byla epidemie v letech 1831 až 1832 a ta nejkrutější zaútočila v roce 1866 v období rakousko-pruské války.

PRACUJE SE !!!!!!!!!!!!!!!!

Karolina Meinecke, „královna z Blanska“

Nejenom tyto tragické události hýbal Blanskem. Byl to i osud Karoliny Meinecke, „královny z Blanska“ Je to příběh jako z Červené knihovny. V minulosti se k němu vracela spousta autorů, namátkou Jindřich Wankel nebo Josef Pilnáček. V románu by skončil šťastně, svatbou a slovy : „... a žili spolu šťastně až do smrti“. Skutečnost však byla jiná a její poslední dějství se odehrálo v Blansku.

Obr. Xx Karolina v dětství

Vše začalo nedaleko Hannoveru, kde se do rodiny barona Johanna von Linsingen (1724 -1795) a jeho mladé manželky Luisy von Schrader (1750 – 1781) narodila dcerka Karolina Charlotta Dorothea.

Na svět přišla v roce 1768 a její dětství, i když mnoho informací nemáme, se jistě nelišilo od dětství jiných dětí narozených do zajištěných šlechtických rodin té doby.

Hannover v 18. století tvořil personální unii s Velkou Británií a na hannoverském i britském trůnu seděl král Jiří III. (1744 – 1818).

S manželkou Charlottou Sofií zplodil celkem 15 dětí a jeho syn William, pozdější vévoda z Clarence (1756 - 1837), je spolu s Karolinou dalším hlavním dalším hrdinou této historie.

Princ William byl námořník a těžkosti života na moři si vynahrazoval na pevnině. Stejně jako jeho bratři trávil volný čas s milenkami, pitkami a hazardem v kruhu mladých šlechticů. Jeho výstřelky byly čím dál divočejší, a tak se královská rodina nakonec rozhodla poslat Williama na nějaký čas do ústraní.

Karolinin otec baron von Linsingen, pozdější generál, se těšil přízni královského dvora, především královnou Charlotty Sofie a tak volba padla nakonec na Hannover a rodinu barona von Linsingen.

V dubnu 1790 vstoupil William poprvé do Linsingenova domu a jeho životní osudy se protuly s Karolininými. William byl zvyklý na úspěchy u žen a neznal odmítnutí. Možná právě to ho ke Karolině poutalo. Vzájemná náklonnost začala být brzy zřejmá a baron jako starostlivý otec a čestný muž informoval královnu o situaci, která ho tak zneklidňovala a tajně doufal, že zásah matky bude mít úspěšný konec. Královna ho však žádala, aby vztahu mladých lidí nebránil patrně předpokládala, že přelétavý William zakrátko obrátí svůj zájem jinam.

Princ si vysvětlil nečinnost rodičů jako souhlas a požádal Karolinu o ruku. Ta si byla vědoma nerovnosti jejich společenského postavení, ale nakonec svolila. Tajný sňatek se uskutečnil 21. srpna 1791 za svítání.

Do věci byli zasvěceni pouze Karolinin mladší bratr Arnošt (1775 – 1853), princův pobočník lord James Naper Dutton (1744 - 1820), pastor Loyd a dva sloužící. Jako místo obřadu byla zvolena lesní kaple nedaleko lázní Pyrmont. Obřad byl protestanský, bez tehdy obvyklé svatební smlouvy ale podle anglických zákonů platný.

Tajemství zůstalo tajemstvím více než rok. Až v srpnu 1792, když Karolina otěhotněla, se William svěřil matce. A skandál byl na světě.

Koncem 18. století bylo zhora nemožné, aby se pouhá baronesa mohla stát ženou prince z královské krve. William sice nebyl následník trůnu, jenomže král Jiří III. nebyl pro opakované záchvaty šílenství (trpěl pravděpodobně) téměř schopen vlády, princ z Walesu trpěl tuberkulózou a nebylo jisté, zda se trůnu vůbec dožije. Další z Williamových bratrů, vévoda z Yorku, byl v Anglii pro změnu značně neoblíben. Takže se královnin zrak upíral stále více k Williamovi, jako k poslední naději rodiny, a pokud se má William jednou stát králem, nesmí se kompromitovat morganatickým manželstvím.

Proto královna Charlotta Sofie usilovala o zrušení manželství, pokud možno ve vší tichosti. Na mladé manžele byl vyvíjen silný nátlak, který především psychicky labilní Karolinu deptal. Neustálé duševní vypětí a těhotenství se na Karolinině stavu těžce podepsalo a 12. listopadu 1792 předčasně porodila syna. A tady se nám objevují dvě verze. Začněme tou romantickou.

Dítě, přestože bylo nedonošené, přežilo. Rodinný lékař, který byl přítomen u porodu, oznámil matce a princovi smrt dítěte, - ve skutečnosti však byl chlapec převezen do Göttingenu, kde se dostal na vychování do bohaté židovské rodiny Meyerů.

William pobyl v Driburgu ještě několik týdnů a do Anglie odjel až 30. listopadu 1792.

Karolina se vrátila do Hannoveru a napsala královně dopis, v němž svolila k rozvodu.

Tajně uzavřené manželství bylo i tajně rozvedeno.

Karolina prožívala krušné chvíle – přišla o dítě, manžela a byla společensky znemožněna. Trpěla depresemi, horečkami nervového původu, blouznila. Koncem roku 1794 se její zdravotní stav prudce zhoršil. Stále častěji upadala do bezvědomí a intervaly mezi jednotlivými záchvaty se zkracovaly.

Pokračování příště – ještě to bude napínavé

<http://leteckaposta.cz/159948065>

Stejně jako v předešlých generacích, i teď zůstává naživu pouze jediný mužský potomek a pokračovatel, Jakub.